İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ALANINDA GÜNCEL KONULAR VE AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER

Editör: ……..

yaz
yayınları

İletişim Çalışmaları Alanında Güncel Konular ve Akademik Değerlendirmeler

Editör

…….

yaz yayınları

2026

yaz
yayınları

İletişim Çalışmaları Alanında Güncel Konular ve Akademik Değerlendirmeler

Editör: ……..

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5450-47-0

Ekim 2026 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

İÇİNDEKİLER

Hastane Yönlendirici Tabelalarında Dil ve İfade Sorunları: Sağlık İletişimi Perspektifinden Bir Doküman İncelemesi.....1
Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK

Yapay Zekâ Teknolojisi Ekseninde Algoritmik İktidar: Gözetimin Görünmezliği.....21
Mehmet ULAŞ

Dijital Çağda Sosyal Yükselme Açlığı: Dijital Liderlik ve Statü Performansına Yönelik Kavramsal Bir Model 37
Hasan BATAR

The Words That Kill on Screen: Screened Causality, Grammatical Inheritance, and 'Murder' Before Judgment in Turkish Crime News.....59
Deniz ÇELİK

Afet Krizlerinde İletişimin Dönüşümü: Dijitalleşme, Güven ve Paydaş İletişimi.....79
Özge DELEN ULAŞ, Mevlüde BATUR

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

HASTANE YÖNLENDİRİCİ TABELALARINDA DİL VE İFADE SORUNLARI: SAĞLIK İLETİŞİMİ PERSPEKTİFİNDEN BİR DOKÜMAN İNCELEMESİ

Ezgi ZENGİN DEMİRBİLEK[1]

1. GİRİŞ

Sağlık hizmetleri, bireylerin yalnızca tıbbi uygulamalarla değil, sağlık kurumlarıyla kurdukları iletişimsel ilişkiler aracılığıyla deneyimledikleri çok katmanlı bir süreçtir. Hastaneler; çok sayıda birim, hizmet ve uzmanlık alanını aynı mekân içerisinde barındıran karmaşık yapılar olarak, bireylerin yön bulma ve mekânsal anlamlandırma süreçlerinde çeşitli iletişimsel araçlara ihtiyaç duyulan ortamlardır. Bu bağlamda yönlendirici tabelalar, hastane mekânında hareketi düzenleyen teknik unsurlar olmanın ötesinde, sağlık iletişiminin gündelik ancak belirleyici bileşenleri arasında yer almaktadır (Arthur & Passini, 1992; Carpman & Grant, 2002).

Sağlık iletişimi literatürü, iletişimin yalnızca kişilerarası etkileşimlerle sınırlı olmadığını; yazılı, görsel ve mekânsal düzenlemeler aracılığıyla da kurulduğunu vurgulamaktadır (Kreps, 2014; Schiavo, 2013). Hastane ortamında kullanılan yönlendirici tabelalar, bireylere bilgi sunan, davranışı yönlendiren ve kurumla kurulan ilişkiyi biçimlendiren iletişimsel metinler olarak değerlendirilebilir. Bu metinlerde kullanılan dil ve ifadeler, bireylerin sağlık hizmetlerine erişimini

[1] Öğr. Gör. Dr. Kırklareli Üniversitesi Kuramsal İletişim Koordinatörlüğü, ORCID: 0009-0000-8799-6223

kolaylaştırabileceği gibi, belirsizlik ve karmaşa yaratarak iletişimsel kopukluklara da neden olabilmektedir.

Dil ve anlam ilişkisine yönelik temel kuramsal yaklaşımlardan biri, Ferdinand de Saussure'ün göstergebilimsel çözümlemesine dayanmaktadır. Saussure'e göre dil, göstergelerden oluşan bir sistemdir ve her gösterge, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki üzerinden anlam kazanmaktadır (Saussure, 1985). Bu ilişkinin toplumsal uzlaşıya dayalı olması, göstergelerin anlamının kullanıcıların dilsel ve kültürel birikimleri doğrultusunda şekillenmesine yol açmaktadır (Chandler, 2017; Hall, 1997). Bu yaklaşım, kamusal alanlarda kullanılan yazılı ve görsel metinlerin yalnızca bilgi aktaran nesneler değil, anlam üreten iletişimsel yapılar olarak ele alınmasını mümkün kılmaktadır.

Hastane yönlendirici tabelaları, Saussure'ün tanımladığı bu gösterge sisteminin sağlık alanındaki somut örnekleri arasında yer almaktadır. Tabelalarda kullanılan sözcükler, kısaltmalar, yön okları ve semboller; bireylerin zihninde belirli mekânsal ve işlevsel anlamlar üretmeyi amaçlayan göstergeler olarak tasarlanmaktadır. Ancak bu göstergelerin anlamlı ve işlevsel olabilmesi, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kullanıcı açısından açık ve tutarlı biçimde kurulmasına bağlıdır. Sağlık alanında sıklıkla kullanılan teknik terminoloji ve mesleki kısaltmalar, sağlık profesyonelleri için anlamlı göstergeler üretirken; hastalar açısından belirsizlik ve anlam kopukluğu yaratabilmektedir (Barthes, 2016; Fiske, 1990).

Bu noktada sağlık okuryazarlığı kavramı, yönlendirici tabelaların nasıl algılandığını ve çözümlendiğini anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. Sağlık okuryazarlığı, bireylerin sağlıkla ilgili bilgileri bulma, anlama, değerlendirme ve kullanma kapasitesini ifade etmekte; bu kapasite, yazılı ve görsel sağlık metinlerinin nasıl anlamlandırıldığını doğrudan

etkilemektedir (Nutbeam, 2008; Sørensen vd., 2012). Sağlık okuryazarlığı düzeyi sınırlı bireyler açısından teknik terimler, açıklamasız kısaltmalar ve belirsiz yön ifadeleri, yön bulma sürecini zorlaştıran iletişimsel engeller hâline gelebilmektedir (Rudd, 2017; Berkman vd., 2011).

Türkiye'de sağlık kurumlarının giderek büyüyen ve çok birimli bir yapıya kavuşması, yönlendirici tabelaların iletişimsel işlevini daha da görünür hâle getirmektedir. Bu bağlamda hastane yönlendirme sistemlerinin yalnızca işlevsellik ve tasarım ölçütleriyle değil, dilin anlam üretme kapasitesi ve sağlık iletişimi ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir (Erap vd., 2021; Aksoy vd., 2020). Bu çalışma, Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımından hareketle, hastanelerin kamusal alanlarında yer alan yönlendirici tabelalarda kullanılan dil ve ifadeleri sağlık iletişimi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

İletişim alanında geliştirilen kuramsal yaklaşımlar, anlamın yalnızca gönderilen bir içerik ya da iletilen bir bilgi olmadığını; toplumsal bağlam içinde üretilen, müzakere edilen ve paylaşılan bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu perspektif, özellikle kamusal alanlarda kullanılan yazılı ve görsel metinlerin, salt bilgilendirme işleviyle sınırlı olmadığını; bireylerin mekânla kurduğu ilişkiyi, davranış biçimlerini ve deneyimlerini şekillendiren iletişimsel yapılar olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hastane ortamlarında kullanılan yönlendirici tabelalar da bu bağlamda, yalnızca yön gösteren araçlar değil, sağlık hizmetinin gündelik işleyişi içinde anlam üreten iletişimsel unsurlar olarak ele alınmalıdır.

Bu yaklaşımın temel dayanaklarından biri, James W. Carey'nin iletişimi yalnızca iletim (transmission) modeliyle

sınırlamayan kuramsal çerçevesidir. Carey (2009), iletişimi anlamın paylaşımı ve toplumsal olarak yeniden üretilmesi süreci olarak tanımlamakta; gündelik iletişim pratiklerinin kültürel ve ritüel bir boyut taşıdığını ileri sürmektedir. Carey'ye göre iletişim, bireylerin ortak bir anlam dünyasını sürdürmelerini sağlayan bir toplumsal pratiktir. Bu bakış açısı, hastane yönlendirici tabelalarının da kurumsal bir ritüelin parçası olarak, sağlık kurumunun nasıl algılanması gerektiğine dair örtük mesajlar ürettiğini düşündürmektedir. Tabelalarda kullanılan dil, yalnızca yön bulmaya değil, hastane mekânının düzenine, hiyerarşisine ve işleyiş mantığına dair anlamların yeniden üretilmesine katkı sunmaktadır.

İletişimde anlamın nasıl üretildiği ve çözümlendiği sorusu, Stuart Hall'un kodlama–kodaçımlama modeliyle daha da belirginleşmektedir. Hall (1980; 1997), iletilerin belirli anlamlar kodlanarak üretildiğini; ancak bu anlamların alıcılar tarafından her zaman aynı biçimde çözümlenmediğini vurgulamaktadır. Kodlama sürecinde kurumsal aktörlerin bilgi, değer ve varsayımları belirleyici olurken; kodaçımlama süreci alıcının kültürel birikimi, deneyimleri ve bağlamsal koşullarıyla şekillenmektedir. Bu yaklaşım, hastane yönlendirici tabelalarında kullanılan dilin neden her kullanıcı için aynı anlamı üretmediğini açıklamak açısından önemlidir. Sağlık profesyonelleri ve yöneticiler tarafından "açık", "işlevsel" ve "standart" olarak kodlanan yönlendirme metinleri, hastalar ve hasta yakınları tarafından farklı biçimlerde çözümlenebilmekte; bu durum yön bulma sürecinde iletişimsel aksaklıklara yol açabilmektedir.

Kamusal iletişim literatüründe Denis McQuail, iletişimi yalnızca bilgi aktarımı olarak değil, aynı zamanda düzenleyici ve yönlendirici bir toplumsal mekanizma olarak ele almaktadır (McQuail, 2010). McQuail'e göre kamusal iletişim, bireylerin belirli normlar ve beklentiler doğrultusunda hareket etmelerini sağlayan bir yapı sunmaktadır. Bu çerçevede hastane yönlendirici

tabelaları, kamusal alanın düzenlenmesinde normatif bir rol üstlenmektedir. Tabelalarda kullanılan dil ve semboller, bireylerin hastane mekânında nerede durmaları, nasıl hareket etmeleri ve hangi alanlara erişebilecekleri konusunda yönlendirici beklentiler oluşturmaktadır. Bu beklentilerin açık, tutarlı ve erişilebilir biçimde sunulmaması durumunda, kamusal iletişim işlevi zayıflamakta ve belirsizlikler ortaya çıkmaktadır.

İletişim sürecinde mesajın alıcıya ulaşmasını etkileyen unsurlar, Shannon ve Weaver'ın doğrusal iletişim modelinde "gürültü" kavramı üzerinden açıklanmaktadır (Shannon & Weaver, 1949). Gürültü, iletinin doğru biçimde iletilmesini ya da çözümlenmesini engelleyen her türlü unsur olarak tanımlanmaktadır. Hastane yönlendirici tabelalarında kullanılan karmaşık dil, teknik terminoloji, açıklamasız kısaltmalar ve tutarsız ifadeler, bu bağlamda iletişimsel gürültü yaratarak mesajın alıcıya ulaşmasını zorlaştırabilmektedir. Bu durum, yön bulma sorunlarının yalnızca mekânsal düzenle ilgili değil, aynı zamanda iletişimsel bir problem olduğunu göstermektedir.

Bu yaklaşımlar, Ferdinand de Saussure'ün göstergebilimsel kuramı ile birlikte ele alındığında daha bütüncül bir kuramsal zemin sunmaktadır. Saussure'e göre dil, göstergelerden oluşan bir sistemdir ve göstergelerin anlamı, gösteren ile gösterilen arasındaki toplumsal uzlaşıya dayalı ilişki üzerinden kurulmaktadır (Saussure, 1985). Bu perspektif, yönlendirici tabelalarda kullanılan dilsel göstergelerin neden her kullanıcı için aynı anlamı üretmediğini açıklamak açısından önemlidir. Sağlık alanına özgü teknik terimler ve mesleki kısaltmalar, göstergelerin anlamının kullanıcıların bilgi, deneyim ve sağlık okuryazarlığı düzeyine bağlı olarak değişmesine neden olabilmektedir.

Bu noktada sağlık okuryazarlığı literatürü, iletişim kuramlarını tamamlayan kritik bir perspektif sunmaktadır.

Nutbeam (2008), sağlık okuryazarlığını bireylerin sağlıkla ilgili bilgileri anlama, değerlendirme ve kullanma kapasitesi olarak tanımlamakta; bu kapasitenin yazılı ve görsel sağlık metinlerinin çözümlenmesinde belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Rudd (2017) ise sağlık iletişimi bağlamında, karmaşık ve teknik dil kullanımının sağlık okuryazarlığı sınırlı bireyler için önemli bir engel oluşturduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede hastane yönlendirici tabelalarında kullanılan teknik terminoloji ve açıklamasız kısaltmalar, yön bulma sürecini zorlaştıran iletişimsel engeller hâline gelebilmektedir.

Sonuç olarak Carey'nin anlamın paylaşımına dayalı iletişim anlayışı, Hall'un anlamın müzakere edildiğine ilişkin vurgusu, McQuail'in kamusal iletişimin düzenleyici işlevine dair değerlendirmeleri, Shannon ve Weaver'ın iletişimsel gürültü kavramı ve Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımı birlikte ele alındığında, hastane yönlendirici tabelalarının sağlık iletişiminin önemli ve çoğu zaman göz ardı edilen bileşenleri olduğu görülmektedir. Bu kuramsal çerçeve, yönlendirici tabelaların yalnızca tasarım ve işlevsellik açısından değil, anlam üretimi, iletişimsel erişilebilirlik ve sağlık okuryazarlığı bağlamında da ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, hastanelerin kamusal alanlarında yer alan yönlendirici tabelalarda kullanılan dil ve ifadeleri sağlık iletişimi perspektifinden incelemek ve bu tabelalarda ortaya çıkan iletişimsel sorunları görünür kılmaktır. Çalışma, yönlendirici tabelaların yalnızca mekânsal yön bulmayı sağlayan araçlar değil, anlam üreten iletişimsel metinler olduğu varsayımından hareketle yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda araştırma, yönlendirici tabelalarda kullanılan dilin sağlık okuryazarlığı düzeyi farklı

bireyler tarafından nasıl çözümlenebileceğini ve bu çözümleme sürecinde hangi dilsel engellerin ortaya çıkabileceğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın kapsamı, bir kamu hastanesinin kamusal alanlarında yer alan yönlendirici tabelalarla sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda poliklinik ve servis yönlendirme tabelaları, birim tanımlayıcı levhalar ile kat planları ve yön panoları incelemeye dâhil edilmiştir. Hasta bilgilendirme afişleri, klinik uyarılar, tedaviye ilişkin içerikler ve kişisel veriye temas edebilecek görseller araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu sınırlama, çalışmanın yönlendirici tabelaların dilsel ve iletişimsel boyutuna odaklanmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır.

3.2. Araştırma Tasarımı

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmış olup doküman incelemesi yöntemine dayanmaktadır. Doküman incelemesi, kamusal alanda üretilen yazılı ve görsel metinlerin sistematik biçimde analiz edilmesine olanak tanıyan bir yöntemdir. Bu yöntem, yönlendirici tabelaların birer iletişimsel metin olarak değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

3.3. Sınırlılıkları

Araştırma, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde doküman incelemesine dayalı olarak tasarlanmıştır. Hastanelerin kamusal alanlarında yer alan yönlendirici tabelalar, yazılı ve görsel iletişim metinleri olarak ele alınmış; kullanılan dil ve ifadelerin sağlık iletişimi açısından taşıdığı özellikler incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, tabelalarda kullanılan teknik terminoloji, kısaltmalar, dilsel belirsizlikler ve kavramsal tutarsızlıkları belirleyerek yönlendirme sistemlerinin iletişimsel boyutunu ortaya koymaktır.

Araştırma alanı olarak bir kamu hastanesi seçilmiştir. Kamu hastanelerinin farklı sosyo-demografik özelliklere ve sağlık okuryazarlığı düzeylerine sahip geniş bir kullanıcı kitlesine hizmet vermesi, yönlendirme dilinin anlaşılabilirliğinin incelenmesi açısından uygun bir bağlam sunmaktadır. Kurumun kimliği anonim tutulmuştur.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımı ile Hall'un kodlama–kodaçımlama modeline dayanmaktadır. Bu doğrultuda çalışma; hastane yönlendirici tabelalarında hangi iletişimsel sorunların öne çıktığı, teknik terim ve kısaltmaların ne ölçüde anlaşılabilir olduğu, tabelalarda kodlanan anlam ile kullanıcıların olası çözümleme biçimleri arasında hangi uyumsuzlukların ortaya çıktığı ve dilsel belirsizliklerin yönlendirme işlevini nasıl etkilediği sorularına odaklanmaktadır.

3.4. Veri Toplama ve Değerlendirme Süreci

Veriler, seçilen kamu hastanesinin kamusal alanlarında bulunan yönlendirici tabelaların fotoğraflanması ve metinsel içeriklerinin yazıya aktarılması yoluyla toplanmıştır. Fotoğraflarda hasta, hasta yakını veya sağlık çalışanlarının yer almamasına özen gösterilmiştir. Çalışma insan katılımcılardan veri toplamamaktadır.

Veriler betimsel içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Tabelalarda kullanılan dil ve ifadeler; teknik ve tıbbi terminoloji, kısaltmaların kullanımı ve açıklanma durumu, teknik ve gündelik dilin birlikte kullanımı, kavramsal tutarsızlıklar ve belirsiz yön ifadeleri çerçevesinde incelenmiştir. Analiz, Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımı ve Hall'un kodlama–kodaçımlama modeli doğrultusunda yürütülerek tabelaların dilsel özelliklerinin yanı sıra anlam üretme biçimleri de değerlendirilmiştir. Belirlenen kod ve temalar tekrar eden okumalarla gözden

geçirilmiş ve bulgular, yönlendirme sistemlerinin iletişimsel özelliklerini yansıtan temalar altında sınıflandırılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Tema 1: Teknik ve Kurumsal Dilin Baskınlığı

İncelenen tabelalarda tıbbi ve kurumsal terminolojinin belirgin biçimde baskın olduğu görülmüştür. "Bilgisayarlı Tomografi", "Radyoloji", "Kemoterapi Ünitesi", "Radyasyon Gözetimli Alan", "Tıbbi Atık", "Göğüs Cerrahisi" ve "Çocuk Cerrahisi" gibi ifadeler, herhangi bir açıklayıcı ek bilgi ya da sadeleştirme içermeden doğrudan yönlendirme metni olarak sunulmaktadır. Bu tür ifadeler, tabelalarda kullanılan dilin büyük ölçüde uzmanlık alanına özgü bir terminolojiye dayandığını göstermektedir.

Kat planı panolarında da benzer bir dilsel yapı gözlemlenmiş; birim adlarının tamamının mesleki terminolojiyle ifade edildiği ve bu dilin kullanıcıdan belirli bir ön bilgi düzeyi varsaydığı görülmüştür. Bu durum, yönlendirici tabelalarda kurumsal dilin baskın bir iletişim biçimi olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır.

Fotoğraf 1. Tıbbi Atık Tabelası

Fotoğraf 2. Radyoloji birimine ait yönlendirici tabela

Fotoğraf 1'de görüldüğü üzere, "Tıbbi Atık" ifadesi herhangi bir yönlendirme ya da açıklayıcı bağlam sunmaksızın, teknik ve kurumsal bir dil üzerinden kodlanmıştır. Bu kullanım, tabelanın sağlık çalışanlarını önceleyen bir anlamlandırma rejimine dayandığını ve hasta ile ziyaretçiler açısından iletişimsel erişilebilirliği sınırladığını göstermektedir. Fotoğraf 2'de görüldüğü üzere, "Radyoloji" birimine ilişkin yönlendirme, mesleki terminolojiye aşina kullanıcıların anlayabileceği biçimde sunulmuş; ancak bu terimin gündelik dildeki karşılığına ya da işlevine dair herhangi bir açıklama eklenmemiştir. Bu durum, yönlendirme tabelasının egemen kod üzerinden yapılandırıldığını ve kullanıcıdan örtük bir sağlık bilgisi beklendiğini ortaya koymaktadır.

Bu bulgu, Hall'un kodlama–kodaçımlama modeli çerçevesinde değerlendirildiğinde, yönlendirici tabelaların büyük ölçüde egemen bir kod üzerinden üretildiğini ve kullanıcıların bu kodu paylaşan bir bilgi birikimine sahip olduğu varsayımına dayandığını göstermektedir. Teknik terminolojinin açıklamasız biçimde sunulması, anlamın kullanıcı lehine müzakere edilmesini zorlaştırarak iletişimsel erişilebilirliği sınırlayan bir unsur hâline gelmektedir.

4.2. Tema 2: Kısaltmalar ve Açıklama Eksikliği

Bulgular, yönlendirici tabelalarda kısaltmaların yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir. "FTR", "EKG", "EEG" ve "EMG" gibi kısaltmaların bazı tabelalarda tam adlandırmalarla birlikte sunulduğu; bazı tabelalarda ise herhangi bir açıklama içermeden doğrudan yer aldığı tespit edilmiştir. Aynı pano

üzerinde açık ifadeler ile kısaltmaların birlikte bulunmasına rağmen, bu kullanımın belirli bir açıklama veya sadeleştirme mantığına dayanmadığı gözlemlenmiştir.

Özellikle kat planı panolarında kısaltmaların yoğun biçimde yer alması, yönlendirme metinlerinin daha fazla bilişsel çaba gerektirmesine yol açabilecek bir yapı oluşturmaktadır. Bu durum, yönlendirici tabelalarda kullanılan dilin kullanıcıdan değişken düzeylerde sağlık okuryazarlığı beklentisi taşıdığını düşündürmektedir.

Fotoğraf 3. Kat Yerleşim Planı Tabelası

Fotoğraf 4. Radyoloji tabelası

Fotoğraf 3'te görüldüğü üzere, kat planı üzerinde çok sayıda birim ve kısaltma aynı yüzeyde sunulmakta; bu durum metinsel yoğunluğu artırarak yön bulma sürecini bilişsel açıdan zorlaştırmaktadır. Bilginin bu biçimde sunulması, yönlendirici

tabelaların işlevsel olmaktan ziyade kullanıcıdan çözümleme çabası talep eden iletişimsel metinler hâline gelmesine neden olmaktadır. Fotoğraf 4'te görüldüğü üzere, bazı birim adlarının kısaltmalarla ifade edilmesi, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kullanıcı açısından belirsizleşmesine yol açmaktadır. Bu kullanım, sağlık okuryazarlığı düzeyi sınırlı bireyler için yönlendirme işlevini zayıflatan iletişimsel bir engel oluşturmaktadır.

Kısaltmaların açıklamasız kullanımı, Saussure'ün göstergebilimsel yaklaşımı doğrultusunda ele alındığında, gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkinin kullanıcı açısından zayıflamasına yol açmaktadır. Bu durum, sağlık okuryazarlığı düzeyi farklı bireyler için aynı göstergenin farklı anlamlar üretmesine neden olarak yön bulma sürecinde iletişimsel belirsizlikleri artırmaktadır.

4.3. Tema 3: Metinsel Yoğunluk ve Hiyerarşi Eksikliği

Kat planı panoları ve bazı yönlendirme alanlarında çok sayıda birimin aynı yüzey üzerinde listelendiği görülmüştür. Birden fazla katın, farklı işlevlere sahip çok sayıda birimin ve yön bilgisinin tek bir pano üzerinde sunulması, metinsel yoğunluğu belirgin biçimde artırmaktadır. Bu yoğunluk, yazı puntosunun küçüklüğü ve görsel hiyerarşinin sınırlı olmasıyla birleştiğinde, tabelaların okunabilirliğini zorlaştırmaktadır.

Benzer biçimde "Yabancı Ücretli Hasta Kayıt Vezne" ifadesinde, birden fazla kavramın hiyerarşik bir öncelik kurulmadan yan yana kullanıldığı görülmektedir. Bu tür kullanımlarda, hangi bilginin yönlendirme işlevi gördüğü, hangisinin tanımlayıcı ya da açıklayıcı nitelik taşıdığı açık biçimde ayrışmamaktadır. Bu durum, yönlendirme metinlerinde kavramsal önceliklendirme eksikliğine işaret etmektedir.

Fotoğraf 5. Yabancı Ücretli Hasta Kayıt Vezne Tabelası

Fotoğraf 5'te görüldüğü üzere, birden fazla kavramın hiyerarşik bir yapı kurulmadan aynı metin içinde sunulması, yönlendirici tabelanın hangi işlevi önceliklendirdiğini belirsizleştirmektedir. Bu durum, yönlendirme metninin kavramsal olarak parçalı bir anlam üretmesine ve kullanıcı açısından algısal karmaşaya yol açmasına neden olmaktadır.

Metinsel yoğunluk ve kavramsal hiyerarşi eksikliği, McQuail'in kamusal iletişimde açıklık ve erişilebilirlik vurgusu bağlamında değerlendirildiğinde, bilginin niceliksel olarak artmasına rağmen anlamın kullanıcı açısından daha karmaşık hâle geldiğini göstermektedir. Bu durum, yönlendirici tabelaların bilgi sunma işlevini yerine getirse dahi, iletişimsel etkinliğinin zayıflamasına neden olabilmektedir.

4.4. Tema 4: Yönlendirme, Uyarı ve Kurumsal Söylemin İç İçe Geçmesi

Bazı tabelalarda yönlendirme, uyarı ve kurumsal söylem işlevlerinin aynı mekânsal bağlamda bir arada sunulduğu tespit edilmiştir. "Radyasyon Gözetimli Alan" ve "Tıbbi Atık" gibi ifadeler, uyarı niteliği taşımalarına rağmen hasta ve ziyaretçilerin yoğun olarak kullandığı alanlarda yer almakta; bu tabelaların yönlendirme mi yoksa yasaklama ya da uyarı mı sunduğu açık biçimde ayrışmamaktadır.

Fotoğraf 6. Radyasyon Gözetimli Alan Tabelası

Fotoğraf 6'da görüldüğü üzere, uyarı niteliği taşıyan bir ifadenin yönlendirme alanlarıyla birlikte konumlandırılması, tabelanın işlevsel sınırlarını belirsizleştirmektedir. Bu kullanım, Shannon ve Weaver'ın iletişimsel gürültü kavramı bağlamında değerlendirildiğinde, mesajın algılanmasını zorlaştıran bir iletişimsel karmaşa üretmektedir.

Benzer biçimde "Kemoterapi Ünitemiz ile Hizmetinizdeyiz" ifadesi, doğrudan yön bilgisi vermekten ziyade kurumsal bir mesaj üretmektedir. Bu ifadenin, yönlendirme tabelalarıyla birlikte aynı alanda yer alması, farklı iletişimsel işlevlerin mekânsal olarak iç içe geçtiğini göstermektedir.

Fotoğraf 7. Kemoterapi Ünitesi Tabelası

Benzer biçimde "Kemoterapi Ünitemiz ile Hizmetinizdeyiz" ifadesi, doğrudan yön bilgisi vermekten ziyade kurumsal bir mesaj üretmektedir. Bu ifadenin, yönlendirme tabelalarıyla birlikte aynı alanda yer alması, farklı iletişimsel işlevlerin mekânsal olarak iç içe geçtiğini göstermektedir.

Fotoğraf 7'de görüldüğü üzere, "Kemoterapi Ünitemiz ile Hizmetinizdeyiz" ifadesi, yönlendirme işlevinden ziyade kurumsal bir söylem üretmektedir. Bu tür ifadelerin yönlendirici tabelalarla aynı bağlamda sunulması, iletişimsel işlevlerin iç içe geçmesine ve yönlendirme amacının geri planda kalmasına neden olmaktadır.

Yönlendirme, uyarı ve kurumsal söylem işlevlerinin mekânsal olarak iç içe geçmesi, Shannon ve Weaver'ın iletişimsel gürültü kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, mesajın işlevsel sınırlarının belirsizleşmesine yol açmaktadır. Bu belirsizlik, kullanıcıların tabelaları nasıl okumaları ve hangi davranışı sergilemeleri gerektiği konusunda kararsızlık yaşamalarına neden olabilecek iletişimsel bir gürültü üretmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, hastane yönlendirici tabelalarının yalnızca mekânsal yön bulmayı kolaylaştıran araçlar olmadığını; aynı zamanda dil, anlam ve sağlık okuryazarlığı ekseninde işleyen iletişimsel yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Teknik ve kurumsal dilin baskınlığı, kısaltmaların açıklamasız kullanımı, metinsel yoğunluk ve yönlendirme işlevlerinin iç içe geçmesi, tabelalarda kodlanan anlam ile kullanıcıların bu anlamı çözümleme biçimleri arasında çeşitli uyumsuzlukların ortaya çıktığını göstermektedir. Bu bulgular, hastane yönlendirme sistemlerinin iletişim kuramları ve sağlık iletişimi perspektifiyle birlikte ele alınmasının gerekliliğine işaret etmekte; yönlendirici tabelaların anlam üretme süreçlerinin, aşağıdaki tartışma bölümünde kuramsal çerçeve doğrultusunda ayrıntılı olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Tablo 1. Hastane Yönlendirici Tabelalarında Tespit Edilen Dilsel Temalar ve Sağlık İletişimi Açısından Değerlendirilmesi

Tema	Tabelalarda Gözlenen Dilsel Özellik	Sağlık İletişimi Açısından Olası Etki
Teknik ve Kurumsal Dilin Baskınlığı	Tıbbi terminolojinin açıklamasız kullanımı	Anlamın egemen kod üzerinden üretilmesi, erişilebilirliğin azalması
Kısaltmalar ve Açıklama Eksikliği	FTR, EKG gibi kısaltmaların açıklamasız sunulması	Sağlık okuryazarlığı sınırlı bireyler için iletişimsel belirsizlik
Metinsel Yoğunluk ve Hiyerarşi Eksikliği	Çok sayıda birimin tek pano üzerinde listelenmesi	Bilişsel yük artışı, yön bulma sürecinin zorlaşması
Yönlendirme–Uyarı–Söylem İç İçe Geçmesi	Uyarı ve kurumsal mesajların yönlendirme ile birlikte sunulması	İletişimsel gürültü ve işlevsel belirsizlik

Tablo 1, hastane yönlendirici tabelalarında tespit edilen başlıca dilsel özellikleri ve bu özelliklerin sağlık iletişimi açısından olası etkilerini özetlemektedir. Tabloda sunulan temalar, yönlendirici tabelalarda kullanılan dilin yalnızca bilgilendirici bir işlev üstlenmediğini; aynı zamanda kullanıcıdan belirli bir sağlık okuryazarlığı düzeyi ve kurumsal dil aşinalığı bekleyen bir iletişim anlayışına dayandığını göstermektedir. Bu çerçevede tablo, çalışmanın bulgularının sistematik bir görünümünü sunarak, yönlendirici tabelaların iletişimsel niteliğinin tartışma bölümünde kuramsal olarak ele alınmasına zemin hazırlamaktadır.

5. SONUÇ

Bu çalışma, hastane yönlendirici tabelalarının yalnızca mekânsal yön bulmayı sağlayan araçlar değil, aynı zamanda sağlık kurumlarının dil kullanımını, bilgi sunma biçimini ve kullanıcıdan beklediği sağlık okuryazarlığı düzeyini yansıtan iletişimsel unsurlar olduğunu ortaya koymuştur. Bulgular, teknik terminoloji, açıklanmayan kısaltmalar, metinsel yoğunluk ve

işlevsel belirsizliklerin yön bulmayı fiziksel bir süreç olmanın ötesine taşıyarak bilişsel ve iletişimsel bir çabaya dönüştürdüğünü göstermektedir. Bazı teknik ifadelerin gündelik dil karşılıklarıyla desteklenmesine rağmen bu uygulamanın sistematik olmaması, hastane genelinde kullanıcı odaklı ve tutarlı bir yönlendirme dilinin henüz yeterince oluşturulmadığına işaret etmektedir.

Bu doğrultuda hastane yönlendirme sistemlerinde teknik terim ve kısaltmaların anlaşılır karşılıklarla desteklenmesi, kurum genelinde ortak bir adlandırma standardının benimsenmesi, metinsel yoğunluğun azaltılması ve bilginin görsel olarak önceliklendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca yönlendirme, uyarı ve kurumsal bilgilendirme işlevlerinin açık biçimde ayrıştırılması ve tabela tasarım süreçlerinde sağlık iletişimi ile sağlık okuryazarlığı ilkelerinin dikkate alınması önem taşımaktadır. Böylece yönlendirici tabelalar yalnızca mekânsal hareketi düzenleyen araçlar olmaktan çıkarak farklı sağlık okuryazarlığı düzeylerindeki kullanıcıların sağlık hizmetlerine daha anlaşılır ve erişilebilir biçimde ulaşmasını destekleyen iletişim araçlarına dönüşebilir.

KAYNAKÇA

Aksoy, E., Aydın, D. & İskıfoğlu, G. (2020). *Analysis of the Correlation Between Layout and Wayfinding Decisions in Hospitals*. Megaron, 15(4), 509-520. Representation: Cultural representations and signifying practices. London: Sage. doi.org/10.14744/MEGARON.2020.21797Hall, S. (1997).

Arthur, P., & Passini, R. (1992). *Wayfinding: People, signs, and architecture.* New York: McGraw-Hill.

Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel serüven* (M. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., & Crotty, K. (2011). *Low health literacy and health outcomes: an updated systematic review. Annals of internal medicine*, 155(2), 97–107. https://doi.org/10.7326/0003-4819-155-2-201107190-00005

Carpman, J. R., & Grant, M. A. (2002). *Wayfinding: A broad view.* In R. B. Bechtel & A. Churchman (Eds.), Handbook of environmental psychology (pp. 427–442). John Wiley & Sons, Inc..

Chandler, D. (2017). *Semiotics: The basics* (3rd ed.). London: Routledge.

Erap Nazlı, B. B., Hilmioğlu, S., & Seçer Kariptaş, F. (2021). Kamusal Mekânlarda Deneyim ve Kullanıcı Merkezli Tasarım. *Sanat ve Tasarım Dergisi*. (28), 335-347. https://doi.org/10.18603/sanatvetasarim.1048709

Fiske, J. (1990). *İletişim çalışmalarına giriş (S. İrvan, Çev*.). Ankara: Bilim ve Sanat.

Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practice*s. Sage Publications, Inc; Open University Press.

Huelat, B. J. (2007). *Wayfinding: Design for understanding. A Position Paper for the Environmental.*

Hall, S. (1980). *Encoding/decoding*. In S. Hall et al. (Eds.), Culture, media, language (pp. 128–138). London: Hutchinson.

Kreps G. L. (2014). Evaluating health communication programs to enhance health care and health promotion. *Journal of health communication*, 19(12), 1449–1459. https://doi.org/10.1080/10810730.2014.954080

McQuail, D. (2010*). McQuail's mass communication theory* (6th ed.). London: Sage.

Mollerup, P. (2007). Wayshowing: A guide to environmental signage. *Artifact* 1(1). 60-63. https://doi.org/10.1080/17493460600845543

Nutbeam D. (2008). The evolving concept of health literacy. *Social science & medicine* (1982), 67(12), 2072–2078. https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.09.050

Nutbeam, D., & Lloyd, J. E. (2021). Understanding and Responding to Health Literacy as a Social Determinant of Health. *Annual review of public health*, 42, 159–173. https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-090419-102529

Rudd R. E. (2017). Health Literacy: Insights and Issues. *Studies in health technology and informatics*, 240, 60–78.

Saussure, F. de. (1985). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

Schiavo, R. (2013). *Health communication: From theory to practice*. San Francisco: Jossey-Bass.

Sørensen, K., Van den Broucke, S., Fullam, J., Doyle, G., Pelikan, J., Slonska, Z., Brand, H., & (HLS-EU) *Consortium Health Literacy Project European* (2012). Health literacy and public health: a systematic review and integration of definitions and models. BMC public health, 12, 80. https://doi.org/10.1186/1471-2458-12-80

Shannon, C. E., & Weaver, W. (1949). *The Mathematical Theory of Communication.* Urbana, IL: The University of Illinois Press, 1-117.

YAPAY ZEKÂ TEKNOLOJİSİ EKSENİNDE ALGORİTMİK İKTİDAR: GÖZETİMİN GÖRÜNMEZLİĞİ

Mehmet ULAŞ[1]

1. GİRİŞ

Sanayi devriminin dördüncü evresi olarak tasvir edilen dijitalleşme, enformasyon üretimi ve iletimi süreçlerinin yanı sıra bireysel ve toplumsal ölçekte denetlenebilirliği ve izlenilebilirliği de eşsiz bir seviyeye taşımıştır. Bu dönüşüm sürecinde gelişen teknolojinin nihai sonuçlarından birini temsil eden yapay zekâ teknolojisi toplumsal yapıyı ve kültürel normları yapay sıfatı etrafında şekillendirirken; algoritmik arka planın bireyleri ve toplumu gözetlediği, yönlendirdiği ve kodladığı bir algoritma diktatörlüğü formunun oluşturulduğu görülmektedir (Hülür & Ölçer, 2025, s. 135).

Algoritmik iktidarın arka planını oluşturan rasyonalitesi, büyük verinin süreklilik arz eden bir biçimde toparlanması ve analizler aracılığıyla bireysel ve toplumsal ölçekte davranış pratiklerini modellemek ve öngörüye dayalı bir etki mekanizması kurgulamak üzerine kuruludur. Bu yeni iktidar alanı bireyleri ve toplumları istatistiki verilere dayalı metalara indirgemenin yanı sıra neoliberal rasyonalite ile bir araya getirerek davranış pratiklerini otomatik ve görünmez bir formda manipüle etmektedir (Rouvroy & Berns, 2013, s. 173). İktidarın algoritma temelli yeni formu, insana ait en önemli ayrıştırıcı özelliklerinden biri olan iradenin yerini veri merkezli öngörülere bıraktığı bir

[1] Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ORCID: 0000-0002-6131-7509.

düzeni yansıtmaktadır. Bu düzenin öne çıkan yönünün bireysel deneyimlerin veri havuzu içerisinde konumlandırılarak ekonomik çark içerinde yer alan bir hammadde işlevine dönüşmesi olduğu belirtilebilir.

Modern dünya yaşamı içerisinde gözetim rejimi artık zor kullanmaktan ziyade teknolojik imkanları kullanarak bireylerin ve toplumların sosyal yaşamına dahil olma yolunu izlemekte ve bu sistem içerisinde veriye yüklenen anlamın ve verilen değerin sınırları da genişlemektedir. Taşınabilir cihazlar aracılığıyla teknolojinin yaşam sahasının hemen hemen tüm alanlarına müdahil olduğu bir denklemde gözetim pratiğini tahayyül eden anlam da değişmiş ve gözetim fiziki bir eylem ve mekândan bağımsız hale gelen göçebe bir tahakküme dönüşmüştür (Bauman & Lyon, 2013, s. 14-15). Gözetim pratiğinin her geçen gün giderek müphemleşmesi, algoritmaların kara kutu perspektifi ile çalışmasının neden olduğu nihai sonuçlardan biridir. Algoritmaların arka planında yer alan çalışma perspektifinin net bir biçimde ortaya konulmaması, bireysel ve toplumsal ölçekte hangi verilere dayalı bir manipülasyonun inşa edildiği hakikatini muğlaklaştırmakta ve yapay bir rızanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Treré, 2016, s. 130).

Dijitalleşme sürecinin olağan yansımalarından birini temsil eden enformasyon bolluğu bireylerin hakikati yansıtan enformasyona ulaşımını güçleştirirken, algoritmik filtreler ise bireylerin bu hakikat arayışı sürecinde kurguya dayalı yankı odalarına hapsedilmesine yol açmaktadır. Yaşanan bu dijital tahakkümün neticesinde bireylerin yaşam kalitesi yerini stres, cehalet ve kafa karışıklığına bırakmaktadır (Van Dijk, 2016, s. 302). Ancak yapay zekâ teknolojisi içerisinde gelişen yeni gözetim formu, bu kafa karışıklığı ve bireylerin gönüllü katılımı ile kendisine yönelik meşruiyet krizini ortadan kaldırmakta ve normalleşmektedir. Bireylerin gönüllü katılımı gözetlenmekten korkmadıklarının yansıması olurken ayrıca görünür olamama

durumunun kaygıya sebebiyet verdiği ve önemli biri olmanın ön koşulu niteliğini taşıdığı şeklinde sosyolojik bir dönüşümü de göstermektedir (Han, 2015, s. 260) (Han, 2015, s. 260).

Gözetimin normalleşmesi ve hatta olmadığı durumda kaygının ortaya çıkmasına neden olan algoritmik iktidar bu durumların yanı sıra toplumsal gerçeklikleri veri haline getirerek belirli söylemlerin normlara dönüşmesine de sebep olmaktadır. Bu dönüşüm tahakkümün söylem diline kadar sirayet ettiğini göstermektedir (Noble, 2018, s. 34). Gözetimin müphemleşdiği bu yeni algoritmik iktidar düzeni bireysel ve toplumsal ölçekte sosyal yaşam alanlarının hemen hemen tamamına etki eden akışkan bir iktidar sürecine evrilmiştir. Bu akışkan iktidar sürecinde hakikatin yerini veri, mahremiyetin yerini dijital serbestlik ve sosyal sermayenin yerini arama motorları oluşturmaktadır (Stephens-Davidowitz , 2018, s. 87).

Bireylerin süreklilik arz eden bir şekilde yeniden oluşturdukları düşünümsel bir proje olan kimlik, dijital platformların kullanım pratiğinin artması ile daha akışkan bir karaktere dönüşmüştür (Giddens, 1991, s. 99). Bireyler dijital platformlar ile etkileşimleri aracılığıyla dijital sermayeler elde etmeye gayret gösterirken, aslında algoritmik iktidarın nesnelerine dönüştükleri hakikatini görmezden gelmektedirler. Kısacası algoritmik iktidar mikro düzeyde bireylerin makro düzeyde ise toplumların her an denetlendiği ve izlendiği yeni bir iktidar alanı oluşturmaktadır. Bu iktidar alanının en önemli meşruiyet aracı bireylerin gönüllülük esaslı katılım prensibi iken sürdürülebilir bir iktidara dönüşmesini sağlayan formülasyon ise yine insanın sağladığı veri setidir. Buradan hareketle çalışma yapay zekâ teknolojisi aracılığıyla ortaya çıkan bu algoritmik iktidar perspektifinde gözetimin nasıl evirildiği ve görünmez bir nitelik kazandığı kuramsal bir zeminde ele almayı amaçlamaktır. Gözetim pratiğinin yapay zekâ teknolojisi ile birlikte dönüşüm süreci, bu yeni iktidar formunun meşruiyet zemininde sosyolojik

ve bireysel ölçekteki kabulü ve gözetimin ve görünürlüğün sistematik değişiminde algoritmik iktidarın belirleyici rolü çalışmanın kuramsal arka planını oluşturmaktadır.

2. GÖZETİM KAPİTALİZMİ

Gözetim kapitalizmi, dijital yaşam pratiklerinin merkezinde konumlanan ve hem bireysel hem de toplumsal ölçekte bu alanlarda yer alan verilerin ekonomi temelli nesnelere evrildiği bir dijital sömürü anlayışını temsil etmektedir. Dijital tahakkümün ön plana çıktığı bu işleyişte yapay zekâ teknolojisi ve algoritmalar salt teknik birer aracı değil, bireyin ve toplumun gerçekliğini önemli ölçüde dönüştüren ve manipüle eden iktidar mekanizmalarını oluşturmaktadır.

Gözetim kapitalizmi, dijital platformlar ve sanal mecralarda gerçekleştirilen faaliyetleri veri hafızası olarak toparlamakta ve bu hafızayı kazanç sağlayıcı bir olguya dönüştürerek tercihlerin şekillendirilmesi hususunda aktif olarak kullanmaktadır. Bu kullanım pratiği gözetim kapitalizminin kurduğu iktidar alanının işleyiş düzenine karşı bir tasvir sunmaktadır (Olu & Dalaylı, 2026, s. 133-135). Zuboff (2019), gözetim kapitalizminin bir veri üzerinden iktidar alanı oluşturduğu bakış açısına ek olarak aynı zamanda bu verinin sermaye unsuru haline getirildiği yeni bir ekonomik modelin temel arka planını oluşturduğunu vurgulamaktadır.

O'Neil'e (2016) göre, yapay zekâ teknolojisinin temel işleyişine dair arka planı oluşturan algoritmalar sosyal yaşam alanlarını düzenleyen görünmez ve hesap verebilirliği olmayan yeni iktidar biçimlerini oluşturmaktadır. Ayrıca bu algoritmik iktidar bireysel ve toplumsal ölçekte enformasyona erişimi filtrelemekte ve toplumsal gerçekliğin sınırlarını tayin edebilecek bir potansiyel taşımaktadır.

Bireyin dijital yaşam formu içerisinde dikkati metalaşmakta ve zamanı sömürülmektedir (Taşkın, 2026, s. 160). Bu durum bireylerin salt bir ekonomik veri üzerinden tahakküm altına alınmadığını aynı zamanda yaşam formunun önemli bileşenleri açısından da bir tahakküm ile karşı karşıya kaldıkları şeklinde ifade edilebilir. Bu durum algoritmik gücün, yapay zekâ teknolojisinin tahmin yeteneği ile entegrasyonu sonucunda bireyin özerkliğini ve zaman mevhumunu piyasa çıkarları lehinde kullandığını da göstermektedir.

Dijital platformlar ve yapay zekâ teknolojisine çocuklara dair enformasyonların sunulması henüz kimliği oluşmamış bireylerin dahi gözetim kapitalizmine veri oluşturacak şekilde kaynak teşkil ettiği göstermektedir (Zuboff, 2019, s. 20). Bu durum ekonomi ve zaman argümanlarının yanı sıra yaş mevhumunun da ortadan kaldırıldığına işaret etmektedir. Gözetim kapitalizminin işleyişini sağlayan motivasyonel güç konumunda yer alan mekanizmaların görünmezliği ile çocuk yaştaki bireylerin paylaşımlar aracılığıyla aşırı görünür hale getirilmesi, bireysel mahremiyetin de bu platformların çıkarları lehine aşındığını göstermektedir (Avşar, 2025, s. 1511). Çok bileşenli bir iktidar alanını temsil eden algoritmalar, dijital platformlarda eşik bekçiliği rolü üstlenerek bireysel ve toplumsal ölçekte ekonomik ve sosyal tercihleri yöneten karmaşık bir iktidar yapısı oluşturmaktadır (Karaman & Yiğit, 2024, s. 156).

Michel Foucault (1995) modern iktidar yapısını bireylerin ve toplumların süreklilik arz eden şekilde gözetim altında tutularak disipline edilmesi şeklinde tasvir etmektedir. Dijitalleşmenin nihayetinde ise bu gözetim pratiği sosyal yaşam alanlarının hemen hemen tamamına yayılmış ve birden çok bileşenin dahil edildiği bir tahakküme dönüşmüştür. Rosa'nın (2013) toplumsal hızlanma tanımlaması perspektifinden bakıldığında teknolojik gelişmelerin bireylerin ve toplumların duygusal ve algısal ritimleri üzerinde de önemli bir etken

olduğunu belirtmesi dijitalleşme aracılığıyla ortaya çıkan gözetim kapitalizminin birden çok bileşenin dahil edildiği tahakküm alanı oluşturduğu yaklaşımını destekler niteliktedir. Yapay zekâ teknolojisinin sosyal yaşam alanlarına entegrasyonu sonucunda ise gözetim mekanizmaları, toplumu her an bir veriye dönüştürebilecek argümana dönüşmesini beraberinde getirdiği söylenebilir.

Gözetim kapitalizminin arka planını oluşturan motivasyonel unsurlardan biri bireysel ve toplumsal ölçekte davranışların öngörülebilmesi ve bu perspektifte gösterilecek faaliyetlerin inşa edilebilmesidir. Ayrıca bu süreçte bireylerin ve toplumların sağladığı veriler yine insana yönelik manipüle edici argümanların oluşturulması amacına katkı sunmaktadır (Andrew & Baker, 2021, s. 568). Bireye ve topluma dair veri setlerini işleyerek davranışsal ve düşünsel olasılıkları hesaplayan ve nihai olarak kişiye özgü hamleler oluşturan algoritmalar, gözetim kapitalizminin yeni formunu oluştururken aynı zamanda insanın iradesini gün geçtikçe sistemden çıkararak insanı pasifleştirmekte ve yönlendirilebilen bir nesneye dönüştürmektedir.

Ayrıca bir başka ifade ile algoritmaların, gözetim kapitalizminin salt bir teknik aracısı değil, bunun yanı sıra onun daha da görünmez, süreklilik arz eden bir yapıda ve öngörüye dayalı bir yeni biçiminin arka planını oluşturan temel unsur hâline geldiği ifade edilebilir. Bireylerin özellikle dijital platformlarda geride bıraktıkları ayak izleri, algoritmik sistemler aracılığı ile tasnif edilmekte, bir anlam atfedilmekte ve gelecekteki davranış pratiklerini öngörmeye dayalı ekonomik bir değere evirilmektedir. Bu döngü bireyi, sadece gözetlenen bir özne olma durumundan çıkarak davranış pratikleri ölçülebilen, tercihleri yönlendirilebilen ve muhtemel eylemleri daha önceden hesaplanabilen veri merkezli bir nesneye indirgenme riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Tüm bu süreç, bireylerin karar alma noktasındaki özerkliğini ve mahremiyet sınırlarını giderek

daraltmakta ve gözetimi sosyal yaşamın sıradan ve çoğu zaman farkına varılamayan bir bileşenine evirmektedir. Buradan hareketle algoritmik gözetimin yaygınlaşmasının, veri, öngörü ve yönlendirme merkezli işleyiş çerçevesinde ele alınarak tartışmasının gerekli hale geldiği ifade edilebilir.

3. YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA İKTİDARIN DÖNÜŞÜMÜ

Yapay zekâ teknolojisinin gelişim süreci ve sosyal yaşam alanlarına entegrasyonu önemli ve köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan dönüşümleri salt bir teknik yenilik perspektifinden değerlendirmek indirgemeci bir yaklaşımı temsil edeceği ifade edilebilir. Yapay zekâ teknolojisinin köklü dönüşüm yaşadığı alanlardan biri de enformasyonun üretim, dağıtım ve denetim sürecidir (Batur, 2025, s. 38). Bu süreç görünmez bir iktidar mekanizmasının inşa edilmesini beraberinde getirmiştir. Yapay zekâ teknolojisi ile birlikte iktidarın görünürlük seviyesinin azaldığı, bireysel ve toplumsal ölçekte içsel dünyaya kadar uzanan yeni bir dijital panoptikon sürecine geçiş yapıldığı ifade edilebilir. Geleneksel iktidar formlarının yerine geçen algoritmik yapılar, bireylerin ve toplumların özerkliğini yeniden şekillendirmektedir.

Özellikle dijitalleşmenin yoğun etkisinin olduğu günümüzde yapay zekâ teknolojisi, enformasyonun doğasını, üretimini ve aktarımı değiştirerek geleneksel anlayıştan farklı yeni bir iktidar dinamiği oluşturmaktadır (Günek, 2023, s. 1-3). Sosyal bilimlere dair literatür incelendiğinde, yapay zekâ teknolojisi egemen güç odaklarının ve sermayeyi elinde bulunduranların toplumsal yapıyı denetlemek ve kontrol altında tutabilmek amacı ile kullandıkları stratejik bir araç şeklinde tasvir edilmektedir (Adaş & Erbay, 2022, s. 326). İktidar alanının enformasyon üzerindeki hakimiyet ile bireysel ve toplumsal

normların yeniden üretimi önemli bir denetim mekanizmasının yansımasıdır (Foucault , 2014, s. 213-216). Bu perspektiften bakıldığında yapay zekâ teknolojisinin enformasyon üzerindeki mutlak boyutlara uzanması muhtemel hakimiyeti normların yeniden üretilmesi noktasındaki dijital formu temsil ettiği söylenebilir.

Hem bireysel hem de toplumsal ölçekte iktidar sahiplerinin çıkarlarına hizmet eden bu alanlara karşı alternatiflerin oluşturması ve stratejilerin üretilmesi önemli bir gerekliliği oluşturmaktadır (Erdim, 2023, s. 75). Aksi halde yapay zekâ teknolojisi, bireyin karar alma süreçlerini devralarak insanı etkin bir aktör olmaktan çıkarıp, algoritmalarca yönetilen edilgen bir nesneye dönüştürme riski taşımaktadır (Karaca & Durmuş, 2025, s. 100). Zuboff (2019), bireysel fiiliyatların siyasal güç edinmek ve kâr amacı ile takip edilerek yönlendirilmesi, teknolojik tahakküm biçimi olan gözetim kapitalizminin temel motivasyon kaynağını oluşturmaktadır. Yapay zekâ teknolojisinin bireysel ve toplumsal ölçekteki pasivize etme riski aynı zamanda teknoloji merkezli tahakkümü günlendirmektedir. Ancak bu süreç yaşanırken gözetim kapitalizminin algoritmalar üzerinden gerçekleştirilmesi gözetimin örtük bir formda meşruiyet krizi ile karşı karşıya kalmadan gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır. Özellikle yapay zekâ uygulamaları ile enformasyonun dolaşım süreçleri şeffaflıktan uzaklaştırılarak eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısının önüne geçilmekte ve otorite algoritmik bir görünmezlik içerisinde kendini yeniden üretmektedir. Algoritmalar günümüzde sosyal yaşam alanlarının organizasyonunda, denetlenmesi imkansıza yakın ve şeffaflık karşıtı gizli bir otorite alanı kurmakta ve yeni bir iktidar formu oluşturmaktadır. Teknolojik gelişmeler sonrasında yaşanan dönüşümler salt bir şekilde bireyleri değil sisteme entegre olan toplumları da dönüştüren ve bu denetim sürecine tabi kılan bütüncül bir mekanizmayı yansıtmaktadır (Latour, 2020, s. 34).

Algoritmik otorite de sadece bireysel ölçekte değil toplumsal yapının tamamının değişim ve dönüşüm sürecine dahil edildiği görünmezlik ile kamufle edilmiş bir denetim ve tahakküm mekanizmasını oluşturmaktadır. Yapay zekâ çağında iktidar, örtük gücü olan algoritmalar aracılığıyla fiziksel baskıdan ziyade veri setlerinin sessiz ama mutlak manipülasyonuyla meşrulaşmaktadır.

Yapay zekâ teknolojilerinin sosyal yaşam pratikleri içersinde nüfus ettiği alanın her geçen gün artarak devam etmesi, iktidarında bu teknolojiye bağlı farklı bir forma evirilmesini ve dönüşüm yaşamasını beraberinde getirmektedir. Geleneksel iktidar formunda denetim pratikleri genel anlamda görünür kurumların, belirli kuralların ve yaptırımların aracılığı ile gerçekleşirken, yapay zekâ teknolojisinin hâkim olduğu işleyişte iktidar; bireye veya topluma dair veri setinin elde edilmesi, belirli ölçütler üzerinden sınıflandırılmanın yapılması ve geleceğe dair muhtemel reaksiyonların hesaplanması şeklinde daha örtük bir şekilde gerçekleşmektedir. Crawford'a (2021) göre günümüzdeki yapay zekâ teknolojisi, sadece teknik bir yenilik olmaktan ziyade; doğal olan kaynaklardan emeğin yansımasına, veri toplama pratiklerinden bu veri setinin tasnif edilmesine kadar uzanan kapsamlı bir güç ilişkiselliği içerisinde ele alınmalıdır. Bu perspektif üzerinden yapay zekâ teknolojisinin, nelerin görünür olacağına, hangi davranış pratikleirnin riskli alan içerisinde kabul göreceğine ve hangi alternatfilerin bireye sunulacağına dair karar süreçlerinde her geçen gün daha fazla aracılık ettiği ifade edilebilir. Benzeri bir bakış açısı üzerinden, yapay zekâ teknolojisi ve algoritmalarının sadece mevcut gerçekliğinin betimlenmesinde değil aynı zamanda bireysel ve toplumsal ölçekte belirli hesaplamalar ortaya koyarak siyasal alandan etik karar alma sürecine, davranış pratiklerinden bakış açısının netleşmesine kadar birçok alanı yeniden şekillendirdiğini belirtmektedir (Ghosh&Thirugnanam, 2021). Bu durumun

nihayetinde iktidarın artık bireyi veya toplumu direkt olarak yasaklayan, kısıtlayan ya da disipline eden bir form olmaktan çıkarak davranış pratiklerini önceden tahmin edebilen, muhtemel senaryoları sıralayan ve alternatifleri algoritmik arka plana dayalı bir şekilde yeniden inşa ederek düzenleyen daha çok örtük özelliğe sahip olan bir kontrol mekanizmasına dönüştüğü söylenebilir.

4. SONUÇ

Bireysel ve toplumsal ölçekte gözetimin işleyiş formu salt izlenme, kayıt altına alınma ve denetlenme sınırlarını algoritma aracılığıyla aşmış ve daha derinden, sessizce ve gündelik bir iktidar sağlayıcı şeklinde kendini yeniden ürettiği söylenebilir. Gözetim kapitalizmi ile birlikte bireylerin ve toplumların dijital mecralarda bıraktıkları izler sadece bir ekonomik değere dönüşmemekte ayrıca davranış pratiklerini öngörülebilir, manipüle edebilir ve yönetebilir bir hale dönüştüren yeni bir toplumsal form inşa etmektedir. Bu sebeple dijital ve algoritma destekli gözetim pratiği, görünmesi muhtemel baskı araçlarından ziyade görünmez manipüle edici mekanizmalar ile varlığını devam ettirmektedir. Bireyler ve toplumsal yapının temsilcileri ise bu örtük denetimden ötürü çoğu zaman tercihlerinde özgürce hareket etme alanına sahip olduğu yanılsaması ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu özgürlük alanlarının algoritma filtreleri ile önceden belirlenmiş olması ve bu doğrultuda tercih edilecek içeriklerin sunulması ise önemli bir paradoksu oluşturmaktadır.

Dijital dünyada yaşanan gelişmeler sonucunda yapay zekâ teknolojisi bu sürecin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Yapay zekâ teknolojisinin veriyi işleyen bir teknik beceriye sahip olmasının yanında enformasyon kaynaklarını anlamlandıran, tasnif eden, görünürlüğünü sağlayan ya da görünmezliğini inşa eden bir gelişme olması önemli bir aktör

olmasını sağlayan bazı argümanları temsil etmektedir. Yapay zekâ teknolojisinin üstlenmiş olduğu bu rol enformasyon üretimi ile tahakküm alanı oluşturan iktidar arasındaki entegrasyonu yeniden inşa etmektedir. Yapay zekâ teknolojisi yalnızca enformasyon kaynaklarını arttırmamakta hangi enformasyonun yayılım göstereceğini, hangi içeriklerin önceliğe sahip olacağını ve hangi görünürlüklerin arka planda bırakılarak görünmez hale getirileceğini hususunda belirleyici olan bir iktidar alanı oluşturmaktadır. Bu sebeple algoritmik iktidar, direkt olarak emir veren veya yasaklayan bir güç konumda olmaktan daha ziyade, enformasyon akışını revize eden, bireysel ve toplumsal algıyı istenilen şekilde dizayn eden ve görünürlüğün sınırlarını belirleyen bir iktidar biçimini yansıtmaktadır. Yapay zekâ teknolojisi neticesinde algoritmaların bu vasfı denetimi ve gözetimi görünmez hale getirirken aynı zamanda yeni bir iktidar sahası oluşturmaktadır.

Bir başka ifade ile yapay zekâ teknolojisi kullanım pratiğinin sosyal yaşam alanlarında giderek yaygınlaşması, salt bir teknolojik dönüşümü değil aynı zamanda iktidar alanlarının ve işleyiş yapısının da köklü bir değişim yaşamasını beraberinde getirmektedir. İktidarın geleneksel gözetim formu daha merkezi, aleni ve doğrudan denetim mekanizması üzerinden uygulanırken, yapay zekâ teknolojisi ile birlikte iktidarın bu uygulama pratiği daha örtük ve fark edilmesi oldukça güç bir forma dönüşmüştür. Yapay zekâ teknolojisinin kullanımının kaçınılmaz bir gerçeklik ve gereklilik olarak yansıtılması bu teknolojinin tahakküm sahasını genişletmesinin yanı sıra yeni ve sofistike bir algoritmik iktidar ve gözetim alanını ortaya çıkarmaktadır. Bu iktidar alanının bireyler tarafından rızaya dayalı bir biçimde desteklenmesi ise özgürlük ve mahremiyet anlayışına dair önemli bir paradoksu oluşturmakta ve gözetimin sınırlarını belirsizleştirmektedir.

Kısacası yapay zekâ teknolojisi aracılığıyla algoritmik iktidarın varlığı ve gözetimin görünmez bir zeminde inşa edilmesi günümüz dijital toplumları açısından gözetimin ve iktidarın yeniden inşa edildiğini göstermektedir. Bu durum sadece mahremiyetin ihlal edilmesi veya bireysel ve toplumsal ölçekteki verilerin korunabilmesi ile ilgili sorunları değil, enformasyona erişim, ifade özgürlüğü, kamusal görünürlük ve toplumsal eşitlik gibi daha makro düzeydeki sorunlarında ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple algoritmik sistemler hesap verebilirlik, denetlenebilirlik, etik sorumluluk gibi ilkeler bağlamında algoritmik şeffaflık açısından yeniden düşünülmesi gereken önemli bir alanı temsil etmektedir. Ayrıca gözetimin görünmezliğinin önemli bir iktidar oluşumunun temel motivasyon kaynağını temsil ettiği gerçekliği de göz ardı edilmemesi gereken önemli bir hususu oluşturmaktadır. Algoritmik iktidarın görünmezliğinin ancak bu denklemde eleştirel sorgulama perspektifi ile görünür hale gelebileceği ifade edilebilir.

Klasik iktidar anlayışındaki gözetim pratiğinin yapay zekâ teknolojisi ile birlikte dönüşüm süreci, bu yeni iktidar formunun meşruiyet zemininde sosyolojik ve bireysel ölçekteki kabulü ve gözetimin ve görünürlüğün sistematik değişiminde algoritmik iktidarın belirleyici rolünün kuramsal arka planını oluşturduğu bu çalışmada sonuç olarak yapay zekâ, sadece işlevselliği ile kolaylaştırıcı bir teknoloji olarak değil; görünürlüğün sınırlarını, söylemlerin formunu ve seçeneklerin tahakküm altına alınmasını sağlayıcı bir algoritmik iktidar alanı olarak değerlendirilmektedir. Çalışmada yapay zekâ teknolojisinin hakimiyet alanını genişlettiği günümüzde iktidarın baskıcı formundan daha ziyade meşruiyet zemininde rıza üreten, davranış pratiklerini tahmin edebilme yetisine sahip ve bireysel anlamda tercih değil seçenek sunan bir algoritmik iktidar alanı inşa ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bu çalışma, günümüz dijital dünyasında gözetim pratiğinin

algoritmalar aracılığı ile artık sadece izleyen bir mekanizmanın ötesinde biçimlendiren, yönlendiren, yöneten ve normalleştiren bir iktidar pratiğine dönüşme yolunda olduğu sonucuna ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Adaş, E., & Erbay, B. (2022). Yapay zekâ sosyolojisi üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 326-337.

Andrew, J., & Baker, M. (2021). The general data protection regulation in the age of surveillance capitalism. *Journal of Business Ethics*, 565-578.

Avşar, G. (2025). Dijital ebeveynlik ve mahremiyet: Instagram'da çocukların temsili üzerine eleştirel bir inceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1509-1531.

Batur, M. (2025). Yapay Zekâya Yeni Bir Okuryazarlık Biçimi Olarak Bakmak. V. Enser, & M. Batur içinde, *Medya ve Yapay Zekâ Etkileşimi Bağlamında Güncel Çalışmalar* (s. 37-52). Palet Yayınları.

Bauman, Z., & Lyon, D. (2013). *Akışkan Gözetim.* (E. Yılmaz, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Erdim, E. (2023). Kitap incelemesi: İktidar ve teknoloji: Bin yıllık mücadele. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 73-80.

Foucault , M. (2014). *Bilginin arkeolojisi.* (V. Urhan, Çev.) Ayrıntı Yayınları.

Foucault, M. (1995). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison.* Random House USA Inc.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age.* Polity Press.

Günek, A. (2023). Dijital çağda bilginin dönüşümü ve yapay zekâ: Üretim ve iktidar ilişkileri açısından bir değerlendirme. *Communicata*, 1-8.

Han, B.-C. (2015). *The Burnout Society.* Stanford University Press.

Hülür, H., & Ölçer, H. (2025). Yapay Zeka ve Algoritma Diktatörlüğü. H. Hülür, & H. Ölçer içinde, *Yapay Zeka, Toplum ve Kültür* (s. 135-152). Ütopya Yayınevi.

Karaca, M., & Durmuş, T. (2025). Sinemada posthümanizm ve yapay zekâ temsilleri: Blade Runner 2049. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 49*, 109-130.

Karaman, M. K., & Yiğit, İ. (2024). Yeni medya bölümü öğrencilerinin algoritma okuryazarlıkları üzerine bir araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 155-180.

Latour, B. (2020). *Biz Hiç Modern Olmadık.* (İ. Malak Uysal, Çev.) Norgunk Yayıncılık.

Noble, S. U. (2018). *Algorithms of oppression: How search engines reinforce racism.* New York University Press.

Olu, M., & Dalaylı, F. (2026). ÇOMÜ öğrencilerinin gözünden dijital görünürlük: gözetim kapitalizmi çerçevesinde derinlemesine bir görüşme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 133-155.

O'Neil , C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy.* Crown.

Rosa, H. (2013). *Social Acceleration: A New Theory of Modernity.* Columbia University Press.

Rouvroy, A., & Berns, T. (2013). Algorithmic governmentality and prospects of emancipation. *Réseaux*, 163-196.

Stephens-Davidowitz , S. (2018). *Bana Yalan Söylediler: İnternet ve Gerçek Yüzümüz.* (F. B. Aydar, Çev.) Koç Üniversitesi Yayınları.

Taşkın, S. (2026). Çalış, tüket, uyuma: Geç kapitalist toplumda medya, gözetim ve bireyin yeniden inşası. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 155-170.

Treré, E. (2016). The dark side of digital politics: Understanding the algorithmic manufacturing of consent and the hindering of online dissidence. *IDS Bulletin*, 127-139.

Van Dijk, J. (2016). *Ağ toplumu.* (Ö. Sakin, Çev.) Kafka Yayınevi.

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism: The fight for a human future at the new frontier of power.* Profile Books.

DİJİTAL ÇAĞDA SOSYAL YÜKSELME AÇLIĞI: DİJİTAL LİDERLİK VE STATÜ PERFORMANSINA YÖNELİK KAVRAMSAL BİR MODEL

Hasan BATAR[1]

1. GİRİŞ

21. yüzyılda dijital iletişim teknolojilerinin ve sosyal medya platformlarının toplumsal hayatın merkezine yerleşmesi, yalnızca bilgi akış süreçlerini değil, aynı zamanda toplumsal katmanlaşma, statü üretimi ve liderlik dinamiklerini de köklü bir dönüşüme uğratmıştır (Castells, 2009; Fuchs, 2016). Geleneksel toplum yapısında dikey sosyal mobilite; uzun süreli eğitim, liyakat temelli mesleki uzmanlaşma, kurumsal hiyerarşiler veya siyasal parti teşkilatları aracılığıyla gerçekleşirken (John H. Goldthorpe, 1987; Sorokin, 1927) ağ toplumunda sosyal medya platformları (X, Instagram, TikTok vb.) bireylere görünürlük kazanma ve hızla statü devşirme olanağı sunan özerk bir saha durumundadır (Marwick & Boyd, 2011).

Neoliberal politikaların yarattığı ekonomik dönüşümler ve kurumsal kanallardaki tıkanmalar, genç nesiller ile alt-orta sosyo-ekonomik katmanlarda dikey mobilite imkânlarını sınırlamakta ve güvensizliği tırmandırmaktadır; bu durum aktörlerde kronik bir 'dijital statü kaygısı' ve 'toplumsal yükselme arzusu' tetiklemektedir (Fuchs, 2016; Standing, 2016). Sosyal medya akışları, sürekli biçimde idealize edilmiş üst-sınıf yaşam tarzlarını, "başarı" öykülerini ve yüksek tüketim

[1] Dr. Öğr. Üyesi. Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü. ORCID: 0000-0003-4245-0168.

standartlarını görünür kılarak bireylerin var olan sınıfsal kısıtlılıklarını ve göreli yoksunluklarını kronik bir biçimde tetiklemektedir (Gurr, 2015; Marwick & Boyd, 2011).Bu bağlamda sosyal medya mecraları, bireyin yalnızca içerik tükettiği bir mecra değil; fiziksel dünyada elde edemediği statüyü, sekonomiyi ve tanınmayı "algoritmik etkileşimler" üzerinden telafi ettiği anomik bir dikey mobilite alanına dönüşmektedir (Papacharissi, 2010). Bireylerin sosyal mecralarda yönlendirici konum elde etme gayreti; basit bir içerik paylaşma veya toplumsal fayda üretme motivasyonunun ötesine geçerek, aktörlerin sosyo-ekonomik kısıtlılıklarını telafi etme ve varoluşsal bir tanınma devşirme arayışının psiko-sosyal dışavurumuna dönüşmektedir. (Goffman, 1959; Srnicek, 2017).

Sosyal mecra kullanımı ve benlik sunumu pratiklerine dair geniş bir literatür mevcut olmakla birlikte (Goffman, 1959; Lewis & Marwick, 2017) bireylerin liderlik ve görünürlük arayışlarını sınıfsal mobilite arzusu, psikolojik telafi süreçleri ve Bourdieu'cü dijital sermaye aktarımlarıyla sentezleyen bütüncül kuramsal modeller oldukça sınırlıdır. Alan yazındaki mevcut çalışmalar; dijital mecraları ya indirgemeci bir yaklaşımla teknik-algoritmik boyutlarıyla sınırlamakta ya da konuyu bireysel narsisizm ve psikolojik sapmalar üzerinden ele almaktadır. Bu eksiklik, dijital mecralardaki statü performansları ile liderlik pratiklerini psiko-sosyo-dijital katmanlarıyla çözümleyen kapsayıcı kuramsal modellerin inşasını gerekli kılmaktadır.

Dijital alanlardaki dikey yükselme hırsı ile liderlik davranışlarının çözümlenmesi, disiplinlerarası bir kuramsal çerçevenin kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Psiko-dinamik düzlemde Alfred Adler'in (1954) aşağılık duygusu ve üstünlük çabası kavramları, sosyal medyada "görünürlük hırsı" olarak biçimlenmekte; sınıfsal kısıtlılıkların yarattığı değersizlik hissi, aşırı-telafi mekanizmaları aracılığıyla performatif ve

kutuplaştırıcı bir liderlik söylemine dönüşmektedir (Lasswell, 1948; Post & Schneider, 2003). Sosyolojik ve dijital sermaye boyutunda ise Pierre Bourdieu'cü (1984) kuramsal çerçeve dijital alana taşındığında (Ignatow & Robinson, 2017) ; etkileşim ve takipçi ağları dijital sosyal sermayeyi, dijital okur-yazarlık ve jargon kullanımı ise dijital kültürel sermayeyi temsil etmektedir. Bu kaynakların algoritmik mekanizmalarla dijital sembolik sermayeye (itibar, dijital karizma) aktarılması bireye dikey mobilite sağlamaktadır (Bourdieu, 1991). Yapısal ve sembolik temsil ekseninde Thorstein Veblen'in (2007) gösterişçi tüketim kavramı dijital mecralarda "gösterişçi benlik sunumu" olarak karşılık bulurken, Robert K. Merton'ın (1938) Anomi Teorisi bağlamında tıkalı kurumsal kanallara alternatif algoritmik bir "yenilikçilik" kulvarı açılmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın temel amacı; sosyal medyadaki liderlik ve görünürlük pratiklerini "sosyal yükselme açlığı" kavramı altında ele alarak psiko-sosyal telafi süreçleri ile algoritmik sermaye dönüşümlerini birleştiren bütüncül bir model geliştirmektir.

Bu bölümün temel amacı; sosyal medyadaki liderlik, etkileyicilik (influencerlık) ve yüksek görünürlük arzularını, bireyin toplumsal yapıda yaşadığı "sosyal yükselme açlığı" kavramı çerçevesinde ele alan; psiko-analitik telafi süreçleri ile algoritmik sermaye dönüşümlerini bütünleştiren kavramsal bir model geliştirmektir.

Bu çalışmanın özgün değeri; geleneksel siyaset ve toplum sosyolojisindeki "dikey mobilite" ve "liderlik" kavramlarını algoritmik kültür ve dijital tabakalaşma zeminine taşıması; Adler'in psikanalitik telafi kavramını, Bourdieu'nün sermaye dönüşümü ve Veblen'in gösterişçi temsil kuramlarıyla "dijital alan" odağında sentezlemesi; sosyal medyadaki popülist, agresif, gösterişçi ve iktidar odaklı aktör davranışlarının arkasındaki sınıfsal ve psiko-sosyal dinamikleri açıklayan

bütüncül bir "Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modeli" ortaya koymasıdır.

Bu çalışma çerçevesinde aşağıdaki temel sorulara yanıt aranmaktadır:

- ✓ Sosyo-ekonomik kısıtlar ve statü yoksunluğu, sosyal medya ekosisteminde dijital liderlik arayışına ve dikey sosyal mobilite motivasyonuna nasıl dönüşmektedir?
- ✓ Alfred Adler'in üstünlük çabası kuramı ile Pierre Bourdieu'nün sermaye kuramı, algoritmik kültürde ortaya çıkan dijital statü performanslarını açıklamada nasıl bütünleşik bir kuramsal çerçeve sunmaktadır?
- ✓ Sosyal yükselme motivasyonuyla hareket eden dijital aktörlerin benlik sunumları, gösterişçi temsil pratikleri ve popülist liderlik söylemleri hangi psikososyal ve sosyolojik dinamikler tarafından şekillendirilmektedir?

2. KURAMSAL ANALİZ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal medyadaki sosyal yükselme açlığı, bireysel-psikolojik güdüler ile dijital-yapısal mecraların kesişim noktasında ortaya çıkan çok katmanlı bir olgudur. Bu bölümde; Adler'in "Bireysel Psikolojisi", Bourdieu'nün "Sermaye ve Habitus Teorisi" ile Veblen ve Merton'ın "Yapısal Statü ve Anomi Yaklaşımları" dijital kültür bağlamında karşılaştırmalı ve bütüncül bir analize tabi tutulmuştur.

2.1. Psiko-Dinamik Eksen: Adlerci Aşağılık Duygusunun Dijital Telafisi

Bireysel psikoloji kuramında Alfred Adler, insan eylemlerinin temel motivasyonunu; kişinin sosyal konumu ve erken dönem yaşantıları sonucu beliren aşağılık kompleksini aşma ve üstünlük sağlama çabası arasındaki dinamik ilişkiye bağlamaktadır. Dijital çağda sosyal medya platformları, bireylerin sürekli olarak mükemmel olarak kurgulanmış benliklerle ve üst-sınıf yaşam standartlarıyla karşı karşıya geldiği bir "dijital kıyaslama sahası" oluştururken (Marwick & Boyd, 2011), alt veya orta-alt sınıfsal kökenden gelen birey için bu mecralar, var olan sosyo-ekonomik yetersizliklerin derinleşerek "dijital aşağılık hissine" dönüşmesine yol açar (Adler, 1954). Buna bağlı olarak birey, bu derinleşen yetersizlik duygusuyla baş edebilmek adına dijital alanda aşırı-telafi mekanizmalarını devreye sokarak görünür ve üstün bir benlik kurgulamaya yönelmektedir.

Bu bağlamda Lasswell'in (1962) politik psikolojideki meşhur siyasal insan formülünü (P = p d r) siyaset psikolojisindeki kişisel yoksunlukların kamu alanına aktarılması dijital sosyolojiye (Tablo 1.) taşımak açısından oldukça nitelikli bir teorik köprü kurmaktadır. Harold Lasswell'in siyaset psikolojisine kazandırdığı P = p d r formülü, bireysel-psikolojik motivasyonların kamusal ve siyasal eylemlere nasıl dönüştüğünü açıklar. Bu yaklaşıma göre; bireyin iç dünyasında yaşadığı bastırılmış duygular, değersizlik veya yoksunluklar (p - kişisel güdüler), doğrudan kamusal nesnelere veya toplumsal sahalara yönlendirilir (d - yer değiştirme). Birey, bu kişisel aktarımı topluma sunarken kendi çıkar veya hırslarını gizleyerek eylemini "genel yarar", "toplumsal dava" veya "ortak değerler" kılıfıyla meşrulaştırır (r- rasyonelleştirme). Böylelikle kişisel psikolojik bir çatışma, kamusal düzeyde kabul gören siyasal/toplumsal bir eyleme (P) evrilmiş olur.

Tablo 1. Kişisel Yoksunlukların Dijital Mecraya Aktarılması

DP= dp – da - dr

*Burada **DP** dijital performatif lideri; **dp** bireyin sınıfsal/dijital statü yoksunluğunu; **da** bu yoksunluğun algoritmik akışa ve sosyal medya kitlelerine aktarılmasını; **dr** ise bu aktarımın 'özgünlük', 'halkın sesi olma' veya 'dijital başarı' söylemleriyle rasyonelleştirilmesini simgeler.*

Birey, yaşadığı sınıfsal görünmezliği ve değersizlik hissini, sosyal medyada sürekli paylaşım yapma, yüksek sesli ve iddialı söylemler geliştirme ve bir kitleyi yönlendirme biçiminde **aşırı-telafi** eder (Lasswell H. D., 1948; Post & Schneider, 2003). Sosyal medyadaki takipçi ve etkileşim gücü, birey için sınıfsal geçmişin yarattığı incinmişliği örten dijital bir zırh işlevi görür.

2.2. Sosyolojik Eksen: Bourdieu, Dijital Habitus ve Algoritmik Sermaye

Dijitalleşme süreci, toplumsal aktörlerin sahip olduğu iktidar ve statü kaynaklarının yeniden tanımlanmasını ve algoritmik ağlar üzerinde dönüştürülmesini zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda Bourdieu'cü kuramsal çerçeve, alt veya orta-alt sınıftan gelen aktörlerin dijital habitus esnekliği kazanarak takipçi, beğeni ve etkileşim biçimindeki dijital sermaye türlerini nasıl sembolik iktidara dönüştürdüğünü açıklamak adına analitik bir çerçeve sağlamaktadır. Bourdieu'nün (1984) kavramsal çerçevesi, toplumsal eylemi "Alan, Habitus ve Sermaye" koordinatlarının kesişimi üzerinden açıklar. Bu çerçevede sosyal medya mecraları, geleneksel toplumsal alanın dijitalleşmiş ve özerk alt-sahaları (digital fields) olarak işlev görmektedir (Ignatow & Robinson, 2017).

Tablo 2. Bourdieu'cül Sermaye Biçimlerinin Dijital ve Algoritmik Alandaki Dönüşümü

Sermaye Türü	Geleneksel Tanım (Bourdieu, 1986)	Dijital Alandaki Karşılığı (Ignatow & Robinson, 2017)
Ekonomik Sermaye	Finansal varlıklar, gelir, mülkiyet	Dijital reklam gelirleri, sponsorluklar, monetizasyon
Kültürel Sermaye	Eğitim, akademik unvanlar, entelektüel birikim	**Dijital Kültürel Sermaye:** Algoritma okur-yazarlığı, trend takibi, dijital jargon kullanımı ve içerik üretim yetkinliği
Sosyal Sermaye	Ağlar, bağlantılar, kurumsal ilişkiler	**Dijital Sosyal Sermaye:** Takipçi sayısı, abone ağı, etkileşim (beğeni, retweet, yorum) hacmi
Sembolik Sermaye	Saygınlık, karizma, tanınma, itibar	**Dijital Sembolik Sermaye:** Mavi tık/onaylanmış hesap, viral olma potansiyeli, dijital itibar ve gündem belirleme gücü

Bourdieu (1984) perspektifinden "sosyal yükselme açlığı", bireyin sınıfsal kökenine bağlı olarak devraldığı "fiziksel habitus" ile yükselmek istediği dijital alanın "algoritmik kuralları" arasındaki gerilimden doğar. Siyasal ve sosyal alandaki geleneksel sermaye elde etme yolları tıkalı olan birey, dijital alana yönelir (Bourdieu, 1991). Sosyal medya platformlarında kazanılan dijital sosyal ve kültürel sermaye, platformların algoritmik mekanizmaları (trend topic olma, keşfete düşme vb.) aracılığıyla hızla dijital sembolik sermayeye dönüştürülür. Bu sembolik sermaye ise zamanla sponsorluklar veya ticari işbirlikleriyle gerçek ekonomik sermayeye tahvil edilerek dikey sınıfsal sıçrama gerçekleştirilir.

2.3. Sembolik ve Yapısal Eksen: Veblen, Merton ve Algoritmik Anomi

Dijital alandaki dikey yükselme motivasyonunu kavramsal olarak bütünleştirebilmek adına, Thorstein Veblen (2007) ve Robert K. Merton'ın (1938) teorik araçları kritik bir analitik zemin sunmaktadır.

Veblen ve Gösterişçi Dijital Temsil: Veblen (2007), bireylerin üst sınıflara özenerek statülerini sergileme eğilimini "Gösterişçi Tüketim" olarak tanımlar. Sosyal medya ekosistemi, bu tüketim türünü görselleştirmekte ve kitleselleştirmektedir. Bireyler; lüks mekân paylaşımları, marka odaklı benlik

sunumları ve seçkin yaşam tarzı görselleri aracılığıyla gösterişçi dijital temsil sergiler. Bu temsil, maddi gerçeklikte henüz gerçekleşmemiş bir sınıfsal yükselmenin dijital mecralarda sembolik olarak ilan edilmesidir (Goffman, 1959).

Robert K. Merton ve Algoritmik Anomi: Merton'ın (1938) "Anomi Teorisi", toplum tarafından empoze edilen başarı hedefleri (zenginlik, yüksek statü, tanınma) ile bunlara ulaşmayı sağlayan meşru kurumsal araçlar arasındaki uyumsuzluğa odaklanır. Geleneksel mobilite yollarının daraldığı anomik yapıda sosyal medya, bireyler için Mertonyan "Yenilikçilik" stratejisinin dijital izdüşümüdür; birey, kurumsal engelleri aşarak algoritmik mekanizmalar kanalıyla kestirme bir dikey yükselme yolu açar.

2.4. Kuramların Karşılaştırmalı Sentezi

Dijital mecralardaki statü arayışı ve liderlik performansları; mikro düzeydeki bireysel-psikolojik güdülerden makro düzeydeki algoritmik ve yapısal eşitsizliklere uzanan çok katmanlı bir dinamiğe dayanmaktadır. Ele alınan temel kuramcıların dijital sosyoloji zeminindeki analitik boyutları, dijital eylemin dönüşüm süreçlerini açıkça ortaya koymak adına Tablo 2'de karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 3. Sosyal Medyada Statü ve Liderlik Davranışlarının Disiplinlerarası Kuramsal Karşılaştırması

Kuramcı / Boyut	**Alfred Adler** (1954)	**Pierre Bourdieu** (1984)	**Merton** (1938)& **Veblen** (2007)
Dijital Analiz Düzeyi	Mikro / Bireysel-Psikolojik	Mezo-Makro / Algoritmik Sosyolojik	Makro / Dijital Yapı ve Kültür
Temel Güdü / Problem	Dijital Göreli Yoksunluk ve Aşağılık Hissi	Habitus Gerilimi ve Dijital Sermaye Yetersizliği	Tıkalı Mobilite, Anomi ve Statü Sergileme Arzusu
Dijital Eylemin Rolü	Yüksek Sesli Aşırı-Telafi ve Görünürlük Çabası	Algoritmik Sermaye Dönüşümü ve Dijital İtibar	Kestirme Mobilite ve Gösterişçi Dijital Temsil
Dijital Çıktı	Performatif Liderlik, Agresif/Kutuplaştırıcı Söylem	Dijital Sembolik İktidar ve Mavi Tık/Karizma	Popülist Anti-Elitizm ve Gösterişçi Tüketim Paylaşımı

Tablo 3 incelendiğinde, dijital statü arayışı ve liderlik davranışlarının tek bir kuramsal yaklaşımla açıklanamayacak çok katmanlı bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Adler, bireysel psikolojik motivasyonları ve telafi mekanizmalarını mikro düzeyde açıklarken; Bourdieu, sermaye dönüşümü ve habitus aracılığıyla bu sürecin mikro düzeydeki toplumsal dinamiklerini ortaya koymaktadır. Merton ve Veblen ise dijital liderlik performanslarını algoritmik yapı, sosyal mobilite ve statü gösterisi ekseninde makro düzeyde değerlendirmektedir. Bu kuramsal bütünleşme, dijital liderlik ve statü performanslarının psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlarını birlikte açıklayan disiplinlerarası bir analitik çerçeve sunmaktadır.

Bu sentez göstermektedir ki; sosyal yükselme açlığı, dijital mecralarda tek başına bir kişilik bozukluğu veya yalnızca ekonomik bir kazanç arayışı değildir. Bireyin sınıfsal kökeni, psikolojik telafi ihtiyacı ve sosyal medyanın algoritmik sermaye dönüşüm imkanlarının kesiştiği bütüncül bir dijital statü performansıdır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, sosyal medya ekosisteminde beliren sosyal yükselme açlığı ve dijital liderlik davranışlarını açıklamak amacıyla nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tasarlanmıştır. Çalışmanın metodolojik çerçevesini, mevcut kuramsal birikimi ve dijital kültür dinamiklerini bütünleştirerek özgün bir açıklayıcı model sunmayı hedefleyen "Kavramsal/Kuramsal Model Geliştirme Deseni" oluşturmaktadır (Jaakkola, 2020; Meredith, 1993). Kavramsal model geliştirme çalışmaları, karmaşık ve hızla dönüşen toplumsal fenomenleri (örneğin algoritmik statü rekabeti) disiplinlerarası bir kavramsallaştırma

ile sistemleştirmede metodolojik bir üstünlük sağlar (Jaakkola, 2020). Bu doğrultuda araştırma; dijital sosyoloji, psikoloji ve medya çalışmaları literatürünü sentezleyerek nedensel ilişki ağlarına sahip bir model üretmeyi amaçlamaktadır.

3.2. Yöntemsel Bileşenler ve Analiz Teknikleri

Araştırmada kavramsal modelin geliştirilmesi amacıyla birbirini tamamlayan üç nitel analiz tekniği bütünleşik biçimde kullanılmıştır. İlk aşamada, dijital tabakalaşma, algoritmik kültür, sosyal medya psikolojisi ve dikey sosyal mobiliteye ilişkin güncel literatür eleştirel bir yaklaşımla sistematik olarak incelenmiştir (Jaakkola, 2020). İkinci aşamada, Adler, Bourdieu, Veblen ve Merton'ın kuramsal yaklaşımları dijital platformların özgün dinamikleri çerçevesinde yeniden değerlendirilmiştir. Son aşamada ise farklı disiplinlerden elde edilen kavramlar kavramsal sentez yöntemiyle ilişkilendirilerek, dijital statü performansı, algoritmik görünürlük ve sosyal mobilite arasındaki etkileşimi açıklayan analitik model oluşturulmuştur (Meredith, 1993). Böylece model, dijital liderlik ve statü performansını psikolojik, sosyolojik ve iletişimsel boyutlarıyla açıklayan bütüncül bir kuramsal çerçeve olarak yapılandırılmıştır.

3.3. Veri Taraması ve Bütünleştirme Süreci

Kavramsal model, sistematik ve aşamalı bir analiz süreci izlenerek geliştirilmiştir. Bu süreçte öncelikle araştırmanın temel kavramları tanımlanmış, ardından ilgili kuramlar dijital bağlamda analiz edilmiş, kuramsal bileşenler algoritmik platform dinamikleriyle ilişkilendirilmiş ve son aşamada elde edilen bulgular bütünleştirilerek önerilen model oluşturulmuştur. Model geliştirme sürecinin temel aşamaları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modelinin geliştirilme süreci

Aşama	Süreç	Analitik İçerik	Beklenen Çıktı
1.Odaklanma	Dijital Kavramlaştırma	"Sosyal Yükselme Açlığı" ve "Dijital Statü Kaygısı" kavramları, algoritmik görünürlük isteği ile sosyal yükselme beklentisi temelinde tanımlanmıştır.	Araştırmanın temel kavramlarının belirlenmesi
2. Ayrıştırma	Kuramsal Analiz	Adler, Bourdieu ve Merton'un kuramları dijital platformlar bağlamında temel değişkenlerine ayrıştırılmıştır.	Kuramsal değişkenlerin ve ilişkilerinin belirlenmesi
3. Eşleştirme	Algoritmik Mantık	Bireysel statü arayışı ile sosyal medyanın beğeni, takipçi ve görünürlük mekanizmaları arasındaki ilişkiler açıklanmıştır.	Psikolojik, sosyolojik ve algoritmik süreçlerin ilişkilendirilmesi
4. Model İnşası	Kavramsal Sentez	Elde edilen bulgular bir araya getirilerek **Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modeli** oluşturulmuştur.	Bütüncül kavramsal modelin geliştirilmesi

Kavramsal modelin geliştirilmesi dört aşamalı bir analiz süreci izlenerek gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, Sosyal Yükselme Açlığı ve Dijital Statü Kaygısı kavramları, bireylerin algoritmik görünürlük arayışı ile dikey sosyal mobilite beklentilerinin kesişiminde kavramsallaştırılmıştır. İkinci aşamada, Adler'in aşağılık duygusu, Bourdieu'nün dijital sermaye yaklaşımı ve Merton'un yenilikçilik kavramı dijital platformlar bağlamında analiz edilerek temel değişkenlerine ayrıştırılmıştır. Üçüncü aşamada, bireysel statü yoksunluğu ile sosyal medyanın beğeni, takipçi ve görünürlük mekanizmaları arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur. Son aşamada ise elde edilen kavramsal ve kuramsal bileşenler bütünleştirilerek Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modeli geliştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Niteliği ve Geçerlik/Güvenirlik

Nitel kavramsal çalışmalarda içsel tutarlılık, kavramsal netlik ve aktarılabilirlik temel güvenirlik ölçütleri arasında yer almaktadır (Lincoln & Guba, 1985). Bu çalışmada, kuramsal üçgenleme yaklaşımı benimsenerek inceleme konusu farklı sosyolojik ve psikolojik kuramlar çerçevesinde karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; böylece modelin içsel tutarlılığı ve kavramsal bütünlüğü güçlendirilmiştir (Denzin, 2009). Bu

sayede geliştirilen model, farklı disiplinlerden beslenen kuramsal önermeleri tek bir analitik yapı altında bütünleştiren tutarlı ve açıklayıcı bir kavramsal çerçeve niteliği kazanmıştır.

4. BULGULAR VE MODEL GELİŞTİRME: SOSYAL MOBİLİTE ODAKLI DİJİTAL LİDERLİK VE STATÜ PERFORMANSI MODELİ

Eleştirel literatür incelemesi, kuramsal analiz ve kavramsal sentez süreçleri sonucunda, sosyal medyada ortaya çıkan sosyal yükselme açlığını açıklamaya yönelik bütüncül bir kavramsal model geliştirilmiştir. "Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modeli", bireyin sınıfsal ve psikolojik yoksunluklarının algoritmik platformların sunduğu sermaye dönüşüm mekanizmaları aracılığıyla dijital statü performanslarına dönüştüğünü açıklamaktadır. Model, bu dönüşüm sürecini girdi, süreç, çıktı ve geri bildirim olmak üzere dört temel aşamada ele alarak, benlik sunumları, gösterişçi dijital temsiller ve performatif liderlik davranışlarının ortaya çıkışını bütüncül bir nedensellik çerçevesi içerisinde kavramsallaştırmaktadır.

4.1. Model Şeması ve Genel Mimarisi

Önerilen model, dijital liderlik ve statü performansının oluşumunu doğrusal bir süreçten ziyade, birbirini besleyen dinamik ve çok aşamalı bir yapı olarak ele almaktadır. Model, bireyin psiko-sosyal ve sınıfsal yoksunluklarından başlayarak bu dinamiklerin algoritmik sosyal medya ekosisteminde sermaye dönüşüm süreçleriyle dijital liderlik davranışlarına ve statü performanslarına evrilmesini, ardından geri bildirim mekanizmalarıyla yeniden üretilmesini dört temel faz çerçevesinde açıklamaktadır. Modelin genel mimarisi ve fazlar arasındaki ilişkiler Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modelinin Genel Mimarisi

Faz	Temel Bileşenler	Modeldeki İşlevi
Faz 1: Girdiler (Psiko-Sosyal Yapılanma)	• Alt/orta-alt sınıfsal arka plan ve göreli yoksunluk • Adlerci aşağılık kompleksi ve incinmişlik hissi • Mertoncu tıkalı mobilite ve statü kaygısı	Dijital liderlik motivasyonunu oluşturan psikolojik ve sosyolojik başlangıç koşullarını tanımlar.
Faz 2: Dönüştürücü Mekanizma (Siyasal Alan ve Habitus)	• Siyasal alanın hızlı sosyal yükselme aracı olarak kullanılması • Sosyal ve kültürel sermayenin sembolik sermayeye dönüşmesi • Habitusun yeniden şekillenmesi ve siyasal öz-inşa	Psiko-sosyal motivasyonların dijital ve siyasal pratiklere dönüşmesini sağlayan mekanizmaları açıklar.
Faz 3: Çıktılar (Liderlik Davranışları ve Retorik)	• Aşırı telafiye dayalı güç kullanımı • Popülist ve anti-elitist söylem • Gösterişçi iktidar temsili ve sembolik meşruiyet	Dijital liderlik performansının söylemsel ve davranışsal görünümünü ortaya koyar.
Faz 4: Geri Bildirim ve Meşruiyet Döngüsü	• Sosyal yükselişin toplumsal olarak tescil edilmesi • Aşağılık duygusunun geçici olarak telafi edilmesi • Statüyü korumak için iktidarın sürdürülmesi ve güçlendirilmesi	Modelin döngüsel yapısını açıklayarak liderlik performansının yeniden üretim sürecini gösterir.

4.1. Faz 1: Girdiler (Psiko-Sosyal Yapılanma)

Modelin ilk fazı, bireyin sosyal medya ekosistemine katılmadan önce sahip olduğu sosyo-ekonomik ve psikolojik özelliklerin dijital liderlik motivasyonunu nasıl şekillendirdiğini açıklamaktadır. Bu kapsamda, ilk değişken olan fiziksel sınıfsal marjinallik, bireyin alt veya orta-alt sosyo-ekonomik katmanlarda konumlanmasını ve geleneksel dikey sosyal mobilite kanallarına sınırlı erişim sağlamasını ifade etmektedir (Goldthorpe, 1987; Merton, 1938). İkinci olarak Adlerci dijital göreli yoksunluk, sosyal medyada idealize edilen yaşam tarzları ve üst sınıf benlik sunumları karşısında oluşan statü kaygısı ile dijital aşağılık hissini tanımlamaktadır. Bu durum, bireyin görünürlük ve statü kazanma yönündeki telafi çabasını güçlendirmektedir (Adler, 1954; Marwick & Boyd, 2011). Son olarak görünürlük ve tanınma açlığı, bireyin fiziksel dünyada deneyimlediği sınıfsal görünmezliği sosyal medya aracılığıyla görünürlük, etkileşim ve toplumsal onay elde ederek aşma arzusunu ifade etmektedir (Goffman, 1959; Honneth, 1996). Bu

üç değişken birlikte değerlendirildiğinde, modelin psiko-sosyal ve dijital girdilerini oluşturmaktadır.

4.2. Faz 2: Dönüştürücü Mekanizma (Siyasal Alan ve Sermaye Devşirme)

Modelin ikinci fazı, psiko-sosyal girdilerin sosyal medya platformlarında dijital liderlik davranışlarına ve statü performanslarına dönüştüğü mekanizmaları açıklamaktadır. Bu dönüşüm, algoritmik sosyal alanın sunduğu görünürlük ve etkileşim dinamikleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu aşamada dijital habitus esnekliği, bireyin sosyal medyanın hızlı, görsel ve performans odaklı iletişim mantığına uyum sağlayarak benliğini algoritmik kurallara göre yeniden yapılandırmasını ifade etmektedir (Bourdieu, 1984). Bourdieu'cü algoritmik sermaye dönüşümü ise takipçi, beğeni ve yorumlardan oluşan dijital sosyal sermayenin, içerik üretim yetkinliğiyle birleşerek algoritmik görünürlük mekanizmaları aracılığıyla dijital sembolik sermayeye (mavi tik, dijital karizma ve itibar) dönüşmesini açıklamaktadır (Bourdieu, 2002; Ignatow & Robinson, 2017). Son olarak algoritmik kestirme mobilite, geleneksel ve zaman alıcı sosyal yükselme kanallarını aşarak viral içerikler üzerinden hızlı statü kazanımını ifade etmektedir (Merton, 1938; Srnicek, 2017). Bu üç değişken birlikte, bireysel psikolojik motivasyonların algoritmik görünürlük ve sermaye dönüşüm süreçleri aracılığıyla dijital liderlik davranışlarına ve statü performanslarına evrilmesini sağlayan temel dönüştürücü mekanizmayı oluşturmaktadır.

4.3. Faz 3: Çıktılar (Liderlik Davranışları ve Söylemsel Stratejiler)

Modelin üçüncü fazı, önceki aşamalarda ortaya çıkan psiko-sosyal motivasyonlar ile algoritmik sermaye dönüşüm süreçlerinin dijital liderlik davranışları ve statü performanslarına nasıl yansıdığını açıklamaktadır. Bu aşamada dijital aktör,

sosyal yükselme arzusunu performatif söylemler, gösterişçi dijital temsiller ve popülist söylem stratejileri aracılığıyla görünür kılmaktadır. Bu davranışlar; psikolojik telafi mekanizmaları, dijital sermaye dönüşümü, sembolik statü gösterileri ve popülist söylem pratiklerinin etkileşimi içerisinde şekillenmektedir. Model kapsamında öne çıkan dijital liderlik davranışları, statü performansları ve bunların kuramsal dayanakları Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6. Dijital Liderlik Davranışları ve Statü Performanslarının Kuramsal Çerçevesi

Çıktı Boyutu	Kuramsal Zemin	Dijital Tezahür Biçimi / Söylemsel Eylem
Performatif Liderlik ve Aşırı Telafi	Alfred Adler (1954); Lasswell (1948)	Yüksek sesli, radikal, kutuplaştırıcı ve kesin hükümlü söylemler aracılığıyla dijital kitleleri mobilize etme ve güç gösterisinde bulunma.
Gösterişçi Dijital Temsil	Veblen (2007); Goffman (1959)	Lüks yaşam tarzı, marka tüketimi ve seçkin mekân paylaşımlarıyla dijital ortamda sembolik statü ve sınıfsal yükselişi görünür kılma.
Popülist Anti-Elitizm	Merton (1938); Mudde (2004)	Akademik, kültürel ve siyasal elitlere karşı söylem geliştirerek kendisini "halkın içinden çıkan dijital lider" olarak konumlandırma.

Tablo 6 incelendiğinde, dijital liderlik davranışlarının tek bir kuramsal yaklaşımla açıklanamayacak çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Adler'in telafi kuramı, Bourdieu'nün sermaye yaklaşımı, Veblen'in gösterişçi temsil anlayışı ile Goffman'ın benlik sunumu, Lasswell'in siyasal psikoloji, Merton'un toplumsal gerilim ve Mudde'nin popülizm yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde; performatif liderlik, gösterişçi dijital temsil ve popülist anti-elitizm davranışlarının psikolojik, sosyolojik ve iletişimsel dinamiklerin etkileşimiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu durum, dijital statü performanslarının bireysel motivasyonların ötesinde algoritmik görünürlük, sermaye dönüşümü ve söylemsel stratejilerin birleşimiyle şekillenen bütüncül bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır.

Faz 4: Geri Bildirim ve Algoritmik Bağımlılık Döngüsü

Modelin dördüncü fazı, dijital liderlik davranışlarının sürekliliğini sağlayan geri bildirim mekanizmasını açıklamaktadır. Elde edilen dijital görünürlük, etkileşim ve sembolik statü, bireyin sınıfsal geçmişinden kaynaklanan aşağılık hissi ile statü yoksunluğunu geçici olarak telafi etmektedir. Ancak algoritmik platformların sürekli görünürlük ve etkileşim üretme mantığı, kazanılan statünün kaybedilme olasılığını artırarak bireyde yeniden görünmez hâle gelme ve toplumsal olarak değersizleşme korkusunu (ontolojik kaygı) tetiklemektedir. Bu durum, bireyi daha dikkat çekici benlik sunumlarına, daha yoğun gösterişçi dijital temsillere ve performatif liderlik davranışlarını sürekli yeniden üretmeye yönlendirmektedir (Marwick & Boyd, 2011; Post & Schneider, 2003). Böylece algoritmik görünürlük ile statü arayışı birbirini besleyen bir geri bildirim döngüsüne dönüşmekte ve modelin sürekliliğini sağlayan temel mekanizma ortaya çıkmaktadır.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

5.1. Kuramsal Katkılar ve Genel Değerlendirme

Bu çalışma, dijital mecralardaki liderlik, etkileyicilik ve görünürlük arayışını yalnızca bireysel psikolojik eğilimler veya narsisistik özellikler üzerinden açıklayan yaklaşımların ötesine taşıyarak, bu olguları dijital tabakalaşma ve sosyal mobilite perspektifinden yeniden kavramsallaştırmaktadır. Eleştirel literatür incelemesi, kuramsal analiz ve kavramsal sentez yöntemleriyle geliştirilen **Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modeli,** sosyal medya platformlarını yalnızca iletişim ortamları değil; bireylerin sınıfsal konumlarını yeniden müzakere ettikleri, sembolik sermaye ürettikleri ve algoritmik görünürlük aracılığıyla dijital

statü elde ettikleri dinamik sosyal alanlar olarak ele almaktadır (Jaakkola, 2020; Meredith, 1993; Fuchs, 2016; Srnicek, 2017).

Mevcut literatürde dijital liderlik, influencer kültürü ve sosyal medya görünürlüğü çoğunlukla benlik sunumu (Goffman, 1959), mikro-ünlülük (Marwick & Boyd, 2011), gösterişçi tüketim (Veblen, 2007) veya dijital sermaye birikimi (Ignatow & Robinson, 2017) gibi kavramlar üzerinden açıklanmaktadır. Bununla birlikte bu yaklaşımlar, bireyleri dijital görünürlüğe yönelten sınıfsal kökenleri, statü yoksunluğunu ve sosyal mobilite motivasyonunu birlikte açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, söz konusu kuramsal boşluğu doldurarak dijital liderlik davranışlarını psikolojik, sosyolojik ve algoritmik süreçlerin kesişiminde değerlendiren bütüncül bir açıklama çerçevesi önermektedir.

Araştırmanın temel kuramsal katkısı, Alfred Adler'in aşağılık duygusu ve telafi kuramını (Adler, 1954), Pierre Bourdieu'nün sermaye dönüşümü yaklaşımı (1984), Thorstein Veblen'in gösterişçi temsil kuramı (Veblen, 2007) ve Robert K. Merton'un sosyal mobilite yaklaşımını (Merton, 1938)algoritmik kültür bağlamında ortak bir model içerisinde bütünleştirmesidir. Bu sentez doğrultusunda Adlerci Dijital Göreli Yoksunluk, Dijital Habitus Esnekliği, Bourdieu'cü Algoritmik Sermaye Dönüşümü, Algoritmik Kestirme Mobilite, Sosyal Yükselme Açlığı ve Dijital Statü Kaygısı kavramları geliştirilerek dijital liderlik davranışlarını açıklayan özgün bir kuramsal yapı ortaya konulmuştur. Böylece çalışma, mikro düzeydeki psikolojik motivasyonlar ile makro düzeydeki algoritmik ve yapısal süreçleri aynı analitik model içerisinde ilişkilendirerek dijital sosyoloji literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

5.2. Dijital Sosyoloji Açısından Yansımalar

Geliştirilen model, dijital sosyoloji literatüründe özellikle dijital popülizm, influencer kültürü ve algoritmik görünürlük

ekonomisinin ürettiği yeni liderlik biçimlerini anlamaya yönelik önemli çıkarımlar sunmaktadır (Marwick & Boyd, 2011; Muddle, 2004). Model, dijital aktörlerin yüksek görünürlük elde etmek amacıyla sergiledikleri performatif liderlik, gösterişçi dijital temsil ve popülist anti-elitist söylemlerin yalnızca etkileşim artırmaya yönelik stratejik tercihler olmadığını; aynı zamanda sınıfsal kökenlerden beslenen statü telafisi ve sosyal mobilite arayışının dışavurumları olduğunu ileri sürmektedir. Bu bakımdan sosyal medya platformları yalnızca içerik dolaşımının gerçekleştiği teknik ortamlar değil, sembolik sermayenin üretildiği, statü mücadelelerinin yürütüldüğü ve algoritmik görünürlüğün toplumsal yükselmenin alternatif bir kanalı hâline geldiği yeni sosyal alanlar olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla takipçi sayısı, beğeni, paylaşım ve doğrulanmış hesap gibi dijital göstergeler, yalnızca platform metrikleri değil; aynı zamanda dijital statünün ve sembolik meşruiyetin görünür göstergeleri olarak işlev görmektedir. Bu çerçevede önerilen model, dijital liderlik çalışmalarını birey merkezli açıklamalardan uzaklaştırarak sınıfsal eşitsizlikler, algoritmik kültür ve dijital sermaye dönüşümü eksenine taşımakta; böylece dijital sosyolojide liderlik ve görünürlük olgusuna yönelik yeni bir analitik perspektif geliştirmektedir.

5.3. Gelecekteki Ampirik Çalışmalara Öneriler

Bu çalışma, kavramsal model geliştirmeye odaklanması nedeniyle ampirik veri analizine dayanmamaktadır. Dolayısıyla önerilen modelin değişkenleri ve nedensel ilişkileri kuramsal düzeyde yapılandırılmış olup farklı örneklemler üzerinde sınanmaya ihtiyaç duymaktadır. Gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalarda X, Instagram, TikTok ve YouTube gibi farklı sosyal medya platformlarında yüksek görünürlüğe ulaşan dijital aktörlerin içerikleri, benlik sunumları ve statü performansları dijital etnografi, görsel söylem analizi veya içerik analizi yöntemleriyle incelenebilir. Ayrıca modelde önerilen Dijital

Göreli Yoksunluk, Dijital Habitus Esnekliği, Algoritmik Sermaye Dönüşümü ve Sosyal Yükselme Açlığı gibi değişkenler anket, derinlemesine görüşme veya yapısal eşitlik modellemesi gibi nicel ve nitel yöntemlerle ampirik olarak test edilebilir. Farklı ülkeler, kültürel bağlamlar ve platformlar arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar ise modelin açıklayıcılığını ve genellenebilirliğini değerlendirmeye önemli katkılar sağlayacaktır.

5.4. Sonuç

Sonuç olarak bu çalışma, dijital liderlik ve statü performanslarını açıklamak amacıyla psikoloji, sosyoloji ve dijital medya çalışmalarını ortak bir kuramsal zeminde buluşturan Sosyal Mobilite Odaklı Dijital Liderlik ve Statü Performansı Modelini önermektedir. Model, bireyin sınıfsal yoksunluklarından başlayarak algoritmik görünürlük mekanizmaları aracılığıyla dijital sermaye üretimine, performatif liderlik davranışlarına ve yeniden üretilen statü mücadelelerine uzanan çok katmanlı bir süreç ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, dijital liderlik ve influencer kültürünü yalnızca bireysel tercihlerin değil; sosyal mobilite arayışının, algoritmik sermaye dönüşümünün ve dijital tabakalaşmanın bir sonucu olarak değerlendiren özgün bir kuramsal çerçeve sunmaktadır. Böylece model, dijital sosyoloji literatüründe liderlik, görünürlük ve statü ilişkilerini açıklamaya yönelik yeni bir araştırma gündemi önerirken, gelecekte gerçekleştirilecek ampirik çalışmalar için de sistematik ve test edilebilir bir analitik temel oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Adler, A. (1954). *Understanding Human Nature.* Greenwich: Fawcett Publications.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* Harvard University Press.

Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power.* Cmbridge: Harvard University Press.

Bourdieu, P. (2002). The Forms of Capital. N. W. Biggart içinde, *Readings in Economic Sociology* (s. 280-291). Blackwell Publishers Ltd.

Castells, M. (2009). *Communication Power.* Oxford: Oxford University Press.

Denzin, N. K. (2009). *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods.* Routledge.

Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE Handbook of Qualitative Research (4. baskı).* SAGE Publications.

Fuchs, C. (2016). *Social Media: A Critical Introduction* (Third Edition b.). SAGE Publications Ltd.

Goffman, E. (1959). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu.* İstanbul: Metis Yayınları.

Goldthorpe, J. H. (1987). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain.* Clarendon Press.

Gurr, T. R. (2015). *Why Men Rebel.* Routledge.

Honneth, A. (1996). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts (Studies in Contemporary German Social Thought).* (J. Anderson, Çev.) Polity Press.

Ignatow, G., & Robinson, L. (2017). Pierre Bourdieu: theorizing the digital. *New Media & Society*, 950-966.

Jaakkola, E. (2020, March 09). Designing conceptual articles: four approaches. *AMS Review, 10*(1), 18-26.

John H. Goldthorpe, C. L. (1987). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain.* Clarendon Press.

Lasswell, H. D. (1948). *Power and Personality.* London: W. W. Norton & Company.

Lasswell, H. D. (1962). *Psychopathology and Politics.* The Viking Press.

Lewis, B., & Marwick, A. E. (2017). *Media Manipulation and Disinformation Online.* London: Data & Society Research Institute.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry.* | SAGE Publications, Inc.

Marwick, A. E., & Boyd, D. (2011). To See and Be Seen: Celebrity Practice on Twitter. *SAGE Journals, 17*(2), 139-158.

Meredith, J. (1993). Theory Building through Conceptual Methods. *International Journal of Operations & Production Management, 13*(5), 3-11.

Merton, R. K. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review, 3*(5), 672-682.

Muddle, C. (2004). The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition, 39*(4), 541–563.

Papacharissi, Z. A. (2010). *A Private Sphere: Democracy in a Digital Age.* London: Polity.

Post, J. M., & Schneider, B. R. (2003). *Know Thy Enemy: Profiles of Adversary Leaders and Their Strategic Cultures.* Cambridge: Cambridge University Press.

Sorokin, P. A. (1927). *Social mobility.* Harper & Brothers.

Srnicek, N. (2017). *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity Press.

Standing, G. (2016). *The Precariat: The New Dangerous Class (Bloomsbury Revelations).* Bloomsbury Academic.

Veblen, T. (2007). *The theory of the leisure class.* London: Oxford University Press.

THE WORDS THAT KILL ON SCREEN: SCREENED CAUSALITY, GRAMMATICAL INHERITANCE, AND 'MURDER' BEFORE JUDGMENT IN TURKISH CRIME NEWS

Deniz ÇELİK[1]

1. INTRODUCTION

'She fell', 'she was thrown' and 'he threw her' can name the same vertical movement while distributing causal responsibility in sharply different ways. Turkish compresses this distinction into a few morphemes: düştü (fell), atıldı (was thrown) and attı (threw). A relative clause such as balkondan düşerek ölen kadın ('the woman who died by falling from a balcony') does not by itself assert suicide or accident; it remains physically compatible with a jump, a push or a throw. This flexibility may be prudent in an initial report, but the same formulation can later become the durable name of a disputed case.

The title is intentionally double-edged. Words 'kill' when they close live causal alternatives before the available evidence can bear that closure. An intransitive fall may remove an external act from the proposition before it has been investigated; the word murder may do the converse by assigning homicidal causation before evidence has been tested or a court has reached judgment. Feminist work on naming shows why apparently neutral descriptions matter: naming femicide can make patterned

[1] Dr., Department of Radio, Television and Cinema, Faculty of Communication, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye. ORCID: 0000-0002-4881-9192.

gendered violence publicly recognisable and politically contestable (Atuk, 2020; Cayli Messina, 2022; Frazer & Hutchings, 2020). Yet responsible reporting must also distinguish allegation, expert inference, charge and adjudicated finding.

When a headline leads to moving images, the causal problem becomes multimodal. News sites attach CCTV, mobile-phone recordings, archive packages and computer animation to disputed deaths. Meaning emerges through relations among speech, captions, images, editing and sound (Bateman & Tseng, 2023), while television journalism authorises knowledge through routines of showing and witnessing (Ekström, 2002). Images of people shortly before death can gain retrospective force even when the decisive act is absent from the frame (Bevan, 2026; Little, 2015; Zelizer, 2010).

I use screened causality to describe this cross-modal organisation of causal knowledge. The term has two senses: causality is placed on a screen and made repeatedly viewable, but it is also screened - filtered, apportioned and sometimes obscured - by relations among modes. A central form is modal asymmetry: the visual track may have strong indexical force but low causal specificity, while the headline, voice-over, testimony, forensic account or legal document carries the decisive causal proposition. The concept extends grammatical inheritance, defined here as the reuse of a compact causal formulation as case-identifying metadata after the epistemic or procedural conditions of its first use have changed.

The study combines 93 Turkish-language headlines on eight disputed fatal falls, published by 44 outlets between 2011 and 2026, with a bounded audiovisual layer. Six headlines across five cases foreground images, video or recorded cries; three linked videos remained playable, two were analysed only through source-page descriptions, and one item remained headline-only.

The analysis asks how event grammar varies across legal phases, how same-outlet transitions differ from mixed-outlet sequences, and how image, sound and language divide causal work.

2. FROM PUBLIC CLASSIFICATION TO SCREENED CAUSALITY

2.1. Crime News, Femicide and the Unfinished Event

Femicide scholarship shows how episodic reporting can displace structural violence. In Turkey, families, women's organisations and media have transformed particular deaths into emblematic cases, while social and legacy media can widen public engagement and challenge initial classifications (Baş, Ogan, & Varol, 2022; Çaltekin, 2022; Eldén & Ekal, 2015; Yıldız & Dursun, 2020). The category femicide is therefore a contested public achievement rather than a label the researcher may simply presume.

The cases span convictions, acquittals, repeated non-prosecution and one death of a defendant before judgment. They are treated as publicly disputed classifications, not as eight deaths independently certified by this study as femicide. Socio-legal and forensic research provides context for scrutinising both legal outcomes and investigative protocols without allowing the researcher to substitute for evidentiary determination (Meriç & Önal, 2025; Müftüler-Baç & Müftüler, 2021; Önal & Marangoz, 2026).

The object of analysis is the unfinished event: a death whose physical sequence, legal classification or responsibility remains disputed. 'Suspicious death' keeps alternatives open; 'she fell' specifies motion but withholds external causation; 'she was thrown' encodes external causation while suppressing an actor; 'he threw her' identifies that actor. 'Murder' classifies the

event but may conceal whose classification it is and what procedural status supports it.

2.2. Grammatical Inheritance Beyond Passive Voice

Transitivity concerns how clauses configure processes and participants (Halliday & Matthiessen, 2014). Critical linguistic research shows that grammar affects the visibility of social actors (Fowler, 1991; Henley, Miller, & Beazley, 1995; van Leeuwen, 2008). The Turkish distinction is crucial: düştü is intransitive, not passive, and withholds an external causal relation; atıldı ('was thrown') or itildi ('was pushed') encode external causation while suppressing the actor.

Grammatical inheritance refers to the reuse of a compact fatal-event formulation as case-identifying metadata after its initial knowledge conditions have changed. It is temporal, because the phrase is interpreted against earlier or later evidence; epistemic, because quotation, attribution and legal status determine its warrant; and infrastructural, because wording can recur within an outlet, travel through near-copy families or survive as archive and search metadata. Similar grammar alone does not prove direct copying. Persistence is an observed same-code transition; inheritance is the broader relation demonstrated by recurrence, copied wording, carried relative clauses or survival across a meaningful legal threshold.

Re-transitivisation is therefore one possible trajectory, not the automatic endpoint of feminist correction. External-cause grammar can restore a relation erased by an early account, but it can also outrun its warrant. 'Murder' may appear before judgment just as 'fall' may survive after one. A defensible analysis must keep event structure separate from evidential status: grammar records the causal relation encoded, while attribution and legal phase record who warrants it and when.

2.3. The Screen as an Epistemic Arrangement

Multimodal analysis treats modes as differently resourced channels whose combination produces meaning (Kress & van Leeuwen, 2021; Machin & Mayr, 2012). Television voice-over can unify heterogeneous footage, while film analysis provides terms for framing, montage, sound-image relations and temporal organisation (Bateman & Schmidt, 2012; Feng, 2016). Here these tools identify how crime news constructs evidence through selection, juxtaposition, repetition, slow motion, off-screen sound and reconstruction.

Archive and forensic media further complicate evidentiary status. Appropriated footage can acquire new meanings when placed in another temporal and editorial context (Baron, 2014), while reconstruction can visualise a hypothesis rather than preserve an event (Siegel, 2014). Replay and slow motion may aid scrutiny but can also make a modelled movement appear self-evident (Mulvey, 2006). Screened causality therefore distinguishes material source, temporal position, editorial operation, causal warrant and the relation among modes.

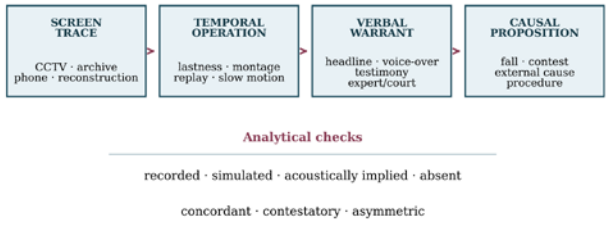

Figure 1. Analytical model of screened causality

3. MATERIALS AND METHODS

3.1. Case-Bounded Retrieval and Screening

The corpus covers eight publicly contested fatal falls: Esin Güneş, Gamze Uslu, Şule Çet, Aysun Yıldırım, Duygu Delen, Şebnem Köker, Anzhelika Srabiants and Fatma Duygu Özkan. Cases were included when a reported fall from a window, balcony or cliff was publicly disputed and dated reporting survived at multiple informational or procedural moments. The design maximises institutional variation rather than statistical representativeness.

Retrieval combined a 32-item pilot ledger with a fixed public-web protocol executed on 2 September 2026. Four query families for each name produced 212 case-URL hits; with the pilot, 244 raw records became 233 distinct candidates after normalisation. Inclusion required a case-specific journalistic or civil-society item, recoverable date, complete visible headline and public URL. After excluding tag/profile pages, social-media pages, academic items, stand-alone videos and ineligible generic articles, 93 headlines from 44 outlets remained.

3.2. Unit, Legal Phase and Event Grammar

The headline is the primary unit because it survives across search, archive and related-story interfaces. Article text was consulted only to identify attribution to a witness, lawyer, suspect, indictment, expert or court. Each item was located relative to the first legally operative disposition selected for its case; Fatma Duygu Özkan forms a no-disposition category because the defendant died before judgment.

Each headline received one mutually exclusive event-structure code: FALL, SELF, actor-omitted external cause (EXT-), actor-recoverable external cause (EXT+), explicit contestation

(CONTEST) or procedural/no-manner (PROC). Embedded fatal-event identifiers remained eligible, and epistemic annotations recorded attribution, suspicion, forensic/legal anchoring and explicit contrast. A morphology-aware rule extractor agreed with the audited code in 82 of 93 rows (88.2%); this is an automation audit, not intercoder reliability.

3.3. The Screen-Evidence Subcorpus

Manual screening identified six headlines across five cases that explicitly announced images, video or recorded cries. The 3 September 2026 audit recovered three playable videos: a 97-second Esin Güneş archive package, an 87-second Şule Çet CCTV clip and a 335-second Fatma Duygu Özkan news package. Duygu Delen and Anzhelika Srabiants were analysed from detailed source-page descriptions because the embedded players were unavailable; one Anzhelika item remained headline-only.

Close analysis recorded material provenance, temporal location, whether the fatal act was recorded/simulated/absent, temporal operations such as lastness or slow motion, and the mode/source carrying the decisive causal proposition. Modal relations were coded as concordant, contestatory or asymmetric. The five-case subset is mechanism-oriented and does not estimate prevalence.

3.4. Transitions, Source Layers and Circulation

Chronological case sequences confounded time with outlet because 78 of 85 adjacent all-outlet pairs changed source. The principal transition set was therefore restricted to successive headlines from the same case and outlet, yielding 22 pairs classified as persistence, contestation, proceduralisation, re-transitivisation or another revision. Cross-outlet near-copy circulation was analysed separately using similarity thresholds followed by manual inspection.

3.5. Ethics, Legal Restraint and Reproducibility

The material consists of public journalism and civil-society reporting. Women's names are retained because naming is part of the phenomenon, but graphic stills are not reproduced and men accused in unresolved or acquitted cases are not named. Allegation, charge, acquittal, non-prosecution and conviction remain distinct legal states; unavailable video is not subjected to invented shot analysis, and reconstruction is identified as a model rather than a recording.

The reproducibility package contains the screening ledger, 93-row headline corpus with public URLs, codebook, query protocol, rule extractor, transition/copy-family files, scripts and derived figures; it does not redistribute article bodies or third-party video.

4. HEADLINE TRAJECTORIES

4.1. Causal Grammar Does Not Move in One Direction

The 93 headlines comprise 44 procedural/no-manner items, 16 contestations, 15 intransitive-fall items, nine actor-omitted and nine actor-recoverable external-cause items; no headline contains an unqualified self-causation proposition under the strict rule. The zero is selection-sensitive because these cases entered public dispute partly because suicide or accident was challenged.

The phase distribution does not support a linear passage from uncertain fall to established external cause. Before disposition there are eight fall, 13 contestation, eight external-cause and 22 procedural headlines. Falls and external-cause formulations also coexist on disposition dates and after disposition, showing that legal progression does not mechanically replace one grammar with another.

Fourteen external-cause headlines appeared before disposition or in the no-disposition case; six were unmarked assertions and eight were attributed or anchored to expert/legal sources. Conversely, five intransitive-fall headlines appeared on or after disposition. The finding is not that courts determine the physically correct verb, but that causal specificity and procedural status are not aligned by default.

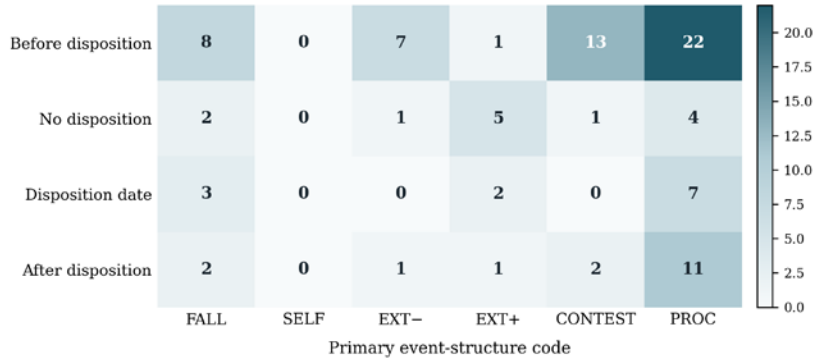

Figure 2. Primary headline grammar by legal phase (n = 93)

Table 1. Primary headline grammar by legal phase

Legal phase	FALL	SELF	EXT−	EXT+	CONTEST	PROC	Total
Before disposition	8	0	7	1	13	22	51
No disposition	2	0	1	5	1	4	13
Disposition date	3	0	0	2	0	7	12
After disposition	2	0	1	1	2	11	17
Total	15	0	9	9	16	44	93

Note: The no-disposition category concerns Fatma Duygu Özkan; the defendant died before judgment.

4.2. Outlet Continuity Changes the Trajectory

The controlled set contains 22 same-case, same-outlet transitions: five persist in the same grammar, six move to procedure, four to explicit contestation, four re-transitivise

toward external cause, and three undergo another revision. No category dominates, confirming that mixed-outlet chronological sequences cannot be treated as a single newsroom trajectory.

The controlled pairs show different forms of editorial change rather than one universal sequence. Bianet moves from procedure to an expert correction in the Esin Güneş case, while DHA's Şule Çet sequence moves from an early intransitive identifier to an adjudicated active cause. Other pairs retain or reinstate fall language across later legal stages. All six cross-outlet near-copy pairs preserve the same primary grammar, showing that event structure can travel with near-duplicate wording.

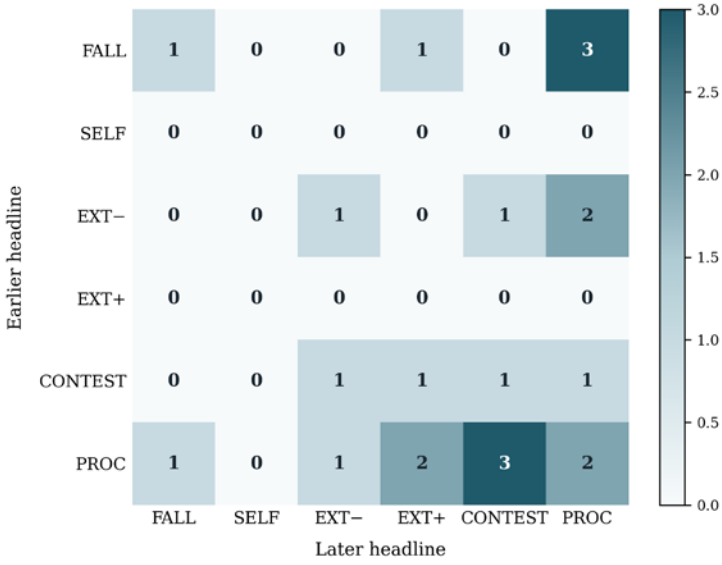

Figure 3. Within-case, within-outlet transition matrix (n = 22)

4.3. "Murder" before Judgment and Fall after It

Duygu Delen's trajectory makes the symmetry visible. In 2020, pre-judgment headlines variously stated that the 'murder possibility is strengthening', that an expert report showed she was thrown, and that killing 'was confirmed'; in March 2022 the

defendant was acquitted of homicide. The sequence demonstrates how quotation or expert sourcing can coexist with verbs that intensify epistemic closure.

The acquittal does not retrospectively prove every earlier external-cause proposition false, but it exposes the epistemic distance between expert allegation and adjudicated finding. Conversely, acquittal or non-prosecution does not establish accident or suicide. 'Murder before judgment' and 'fall after judgment' are therefore paired forms of epistemic shortening. Responsible reporting depends on clause-level attribution: who makes the causal claim, on what basis, and at what procedural stage.

5. WHEN THE HEADLINE MEETS THE MOVING IMAGE

5.1. The Audiovisual Subset in Comparative View

The six screen-evidence headlines lead to archive television, CCTV, mobile-phone recording and computer reconstruction. Their shared feature is paratextual: each promises an evidentiary event through 'new images', video, cries or 'last images'. Across the five cases, the directly viewed videos do not record the fatal act; causation is supplied by other modes or, in the Duygu Delen item, by rival simulations.

Across the five cases, only the Duygu Delen item describes an image that depicts the fatal movement itself, and that depiction is simulated twice as rival scenarios. The three directly viewed videos do not record the fatal act. The Anzhelika Srabiants recording, as described by the outlets, situates the moments immediately preceding the fall and preserves sound associated with it, but its causal meaning remains disputed. The recurring arrangement is modal asymmetry: visual material

provides indexical connection - this building, this lobby, this cliff, this person at this time - while another mode supplies causal specification.

Table 2. Screen-evidence subcorpus: material, access and causal allocation

Case / item(s) / access	Screen material	Fatal act on screen	Causal carrier and temporal operation
Esin Güneş X002, Memurlar.net Direct view	97 s archive TV package: cliff, portrait, courthouse, relatives	Not recorded	Expert account, voice-over and corrective headline; archive montage and repetition
Şule Çet S1, DHA Direct view	87 s fixed CCTV: lobby and pre-event movement	Not recorded	Intransitive relative clause; retrospective 'lastness'
Duygu Delen X024, Memo Haber Source description	Two defence-supplied 3D scenarios plus CCTV timing	Simulated twice: thrown / self-jump	Model assumptions and legal narration; reconstruction and one-eighth speed
Anzhelika Srabiants X045 + Z3 Source description / headline	129 s phone record described by outlets: balcony rail, pleas, impact sound	Precursor visible; fatal transition acoustically implied	Quoted speech, sound and legal context; cut and off-screen causality
Fatma Duygu Özkan F1, Halk TV Direct view	335 s news package: entry, stairwell, street, later police activity	Not recorded	Witness/suspect accounts and voice-over; before–after montage

Note: Direct view means the linked moving image was inspected in sequence. Source description means no shot-level claim exceeds the outlet's written account. The fatal act was not directly visible in any of the three viewed videos.

5.2. "Last Images" without the Fatal Act: Şule Çet and Fatma Duygu Özkan

DHA's 13 June 2018 headline, 'The last images of Şule who fell from the twentieth floor of the plaza' (S1), attaches an intransitive fatal-event clause to 87 seconds of lobby CCTV. The clip shows ordinary pre-event movement but no fatal descent. The headline supplies both the fall and retrospective 'lastness', allowing the surveillance image's indexical force to support a causal proposition it does not depict (Little, 2015; Zelizer, 2010).

Halk TV's 16 August 2023 item similarly promises 'Fatma Duygu Özkan's last images' (F1). Its CCTV montage

shows entry, stairwell movement, later gathering and police activity, but not the fatal window or movement from it. The package offers chronological anchors while rival verbal accounts supply the missing causal centre. The contrast with Şule Çet is instructive: structurally similar CCTV fragments can be paired with different headline grammars, so neither image-only nor headline-only analysis is sufficient (Bevan, 2026, pp. 1839-1841).

5.3. Causality without Depiction: the Esin Güneş Archive Package

The Memurlar.net headline 'Teacher Esin did not fall, [she] was pushed / Video' (X002) explicitly negates fall and introduces actorless external causation. Its 97-second archive package shows a cliff, portrait, courthouse and relatives, but no push. The decisive causal relation therefore belongs to forensic and journalistic narration rather than the visible track.

The correction is assembled across modes: forensic interpretation supplies the causal warrant; journalistic narration translates it; the headline condenses it into düşmemiş, itilmiş; and archive footage supplies location, institutional context and affect. The images contextualise rather than depict the push. Their reuse under a corrective proposition exemplifies archive appropriation and multimodal cohesive chaining (Baron, 2014; Bateman & Tseng, 2023, pp. 265-268).

5.4. Making Rival Hypotheses Visible: Duygu Delen's Reconstructed Fall

The Memo Haber item of 19 March 2021 presents two defence-commissioned 3D reconstructions: one models a dragged-and-thrown body and the other a self-initiated jump, with the fall slowed to one eighth speed. Unlike CCTV, these images visualise hypotheses assembled from case-file measurements and assumptions rather than preserve a past optical event.

Animation does not preserve a past optical event; it gives a calculated hypothesis a visible body. The two reconstructions stage mutually exclusive causal worlds with comparable visual fluency. Slow motion can make gesture inspectable while encouraging confidence beyond the model's evidentiary status (Mulvey, 2006; Siegel, 2014). A precise report must therefore identify who produced the reconstruction, from what data, under which assumptions and with what legal standing.

5.5. Off-Screen Causality: Anzhelika Srabiants's Recorded Pleas

Two headlines in the Anzhelika Srabiants case foreground audiovisual evidence. Source descriptions refer to a mobile-phone record in which she is visible at the balcony rail, can be heard pleading, and an impact is heard when the image no longer provides a clear view. Because direct playback was unavailable, the analysis makes no shot-level claims beyond those published descriptions.

Even at this restricted level, the case demonstrates acoustic screened causality: plea, threat and impact sound organise inference while the decisive physical relation remains visually uncertain. Because the recording was made by an implicated participant, immediacy cannot substitute for contextual and forensic evaluation. The news page turns the phone record into public evidence through selection, transcription, quotation and legal narration (Ekström, 2002).

6. DISCUSSION

6.1. Screened Causality as a Division of Evidentiary Labour

The results identify a division of evidentiary labour. CCTV and archive footage contribute presence, chronology and

affect, while headlines, voice-over, testimony and expert/legal discourse supply causal relation. Image and language therefore often answer different questions: a frame may establish who was present without establishing what caused the fall, while a verbal claim may rely on evidence outside the frame.

6.2. Audiovisual Grammatical Inheritance

Grammatical inheritance can extend into reusable screen objects. The Şule Çet footage illustrates naturalisation: an early fall formulation remains attached to unchanging pre-event images as the legal account evolves. The Esin Güneş package illustrates correction: 'fall' survives only to be negated under a new external-cause proposition. Reusable indexical images can therefore make inherited wording feel newly witnessed.

6.3. Why This Is a Cinema and Television Problem

Although these cases circulate online, their evidentiary form belongs to television and moving-image practice: voice-over, portrait inserts, location montage, surveillance editing, reconstruction, off-screen sound and interrupted visibility. These operations structure spectatorial knowledge rather than merely decorating verbal reports. The chapter's cinema and television contribution lies in locating causal judgment at the junction of verbal grammar and moving-image form (Bateman & Schmidt, 2012).

6.4. Normative Implications and Limits

The paired risks remain after the audiovisual turn. Intransitive closure can erase an external causal relation; premature active closure can turn allegation, reconstruction or selected sound into 'murder' before judgment. Reporting should distinguish recording from reconstruction, state whether the disputed act is in frame, attribute causal claims at clause level and

describe legal decisions without converting failures of proof into positive manner findings.

7. CONCLUSION

Across 93 headlines, Turkish crime news does not move steadily from ‘she fell’ to ‘she was thrown’. External-cause formulations often precede judgment, intransitive fall survives or returns at and after disposition, and procedure frequently displaces manner. Restricting transitions to the same case and outlet produces 22 heterogeneous pairs, while near-copy families show a separate circulation process in which primary event grammar travels with duplicated wording.

The audiovisual subset sharpens this finding. Directly viewed videos show people, places and temporal fragments around the deaths but not the fatal causal acts; reconstruction visualises rival hypotheses, while phone recording shifts causal attention to sound and off-screen space. Screened causality names this distribution of evidentiary labour, and grammatical inheritance explains how a compact clause can remain attached to reusable footage across changing legal time.

Crime news should neither erase an external cause by default nor manufacture one through the evidentiary aura of the screen. It should state what an image shows and does not show, identify who supplies the causal account, and mark that account’s current legal status. The words that ‘kill’ are those that close the event before the available evidence can bear the closure.

REFERENCES

Atuk, S. (2020). Femicide and the speaking state: Women killing and woman (re)making in Turkey. Journal of Middle East Women's Studies, 16(3), 283-306. https://doi.org/10.1215/15525864-8637409

Baron, J. (2014). The archive effect: Found footage and the audiovisual experience of history. Abingdon, England: Routledge.

Baş, Ö., Ogan, C. L., & Varol, O. (2022). The role of legacy media and social media in increasing public engagement about violence against women in Turkey. Social Media + Society, 8(4), 1-13. https://doi.org/10.1177/20563051221138939

Bateman, J. A., & Schmidt, K.-H. (2012). Multimodal film analysis: How films mean. Abingdon, England: Routledge.

Bateman, J. A., & Tseng, C.-I. (2023). Multimodal discourse analysis as a method for revealing narrative strategies in news videos. Multimodal Communication, 12(3), 261-285. https://doi.org/10.1515/mc-2023-0029

Bevan, A. (2026). Surveillance media technology and news coverage of stranger violence against women in Australia. Feminist Media Studies, 26(6), 1838-1854. https://doi.org/10.1080/14680777.2025.2524727

Cayli Messina, B. (2022). Breaking the silence on femicide: How women challenge epistemic injustice and male violence. The British Journal of Sociology, 73(4), 859-884. https://doi.org/10.1111/1468-4446.12968

Çaltekin, D. A. (2022). Women's organisations' role in (re)constructing the narratives in femicide cases: Şule

Çet's case. Laws, 11(1), Article 12, 1-16. https://doi.org/10.3390/laws11010012

Ekström, M. (2002). Epistemologies of TV journalism: A theoretical framework. Journalism, 3(3), 259-282. https://doi.org/10.1177/146488490200300301

Eldén, Å., & Ekal, B. (2015). From icons to emblematic cases: The media and murders of women in Turkey. Middle East Journal of Culture and Communication, 8(1), 124-145. https://doi.org/10.1163/18739865-00801008

Feng, D. (2016). Doing 'authentic' news: Voices, forms, and strategies in presenting television news. International Journal of Communication, 10, 4239-4257. https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/4221

Fowler, R. (1991). Language in the news: Discourse and ideology in the press. London, England: Routledge.

Frazer, E., & Hutchings, K. (2020). The feminist politics of naming violence. Feminist Theory, 21(2), 199-216. https://doi.org/10.1177/1464700119859759

Halliday, M. A. K., & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). Halliday's introduction to functional grammar (4th ed.). Abingdon, England: Routledge.

Henley, N. M., Miller, M., & Beazley, J. A. (1995). Syntax, semantics, and sexual violence: Agency and the passive voice. Journal of Language and Social Psychology, 14(1-2), 60-84. https://doi.org/10.1177/0261927X95141004

Kress, G., & van Leeuwen, T. (2021). Reading images: The grammar of visual design (3rd ed.). Abingdon, England: Routledge.

Little, J. M. (2015). Jill Meagher CCTV: Gothic tendencies in narratives of violence and gender justice. Feminist Media

Studies, 15(3), 397-410. https://doi.org/10.1080/14680777.2014.952760

Machin, D., & Mayr, A. (2012). How to do critical discourse analysis: A multimodal introduction. London, England: SAGE.

Meriç, Ç., & Önal, F. G. (2025). Women falling from heights in Turkey - can the Latin American model protocol help them? Medicine, Science and the Law, 65(2), 89-97. https://doi.org/10.1177/00258024241257104

Müftüler-Baç, M., & Müftüler, C. (2021). Provocation defence for femicide in Turkey: The interplay of legal argumentation and societal norms. European Journal of Women's Studies, 28(2), 159-174. https://doi.org/10.1177/1350506820916772

Mulvey, L. (2006). Death 24x a second: Stillness and the moving image. London, England: Reaktion Books.

Önal, F. G., & Marangoz, B. (2026). The impact of Turkey's withdrawal from the Istanbul Convention on suspicious female deaths and femicides. OMEGA - Journal of Death and Dying, 93(3), 1638-1653. https://doi.org/10.1177/00302228241271702

Siegel, G. (2014). Forensic media: Reconstructing accidents in accelerated modernity. Durham, NC: Duke University Press.

van Leeuwen, T. (2008). Discourse and practice: New tools for critical discourse analysis. Oxford, England: Oxford University Press.

Yıldız, F., & Dursun, O. (2020). Kamu adaletinin büyük veri aracılığı ile inşası: Şule Çet davası üzerine bir Twitter analizi [Constructing public justice through big data: A Twitter analysis of the Şule Çet case]. Connectist: Istanbul

University Journal of Communication Sciences, 58, 291-328. https://doi.org/10.26650/CONNECTIST2020-0009

Zelizer, B. (2010). About to die: How news images move the public. New York, NY: Oxford University Press.

AFET KRİZLERİNDE İLETİŞİMİN DÖNÜŞÜMÜ: DİJİTALLEŞME, GÜVEN VE PAYDAŞ İLETİŞİMİ

Özge DELEN ULAŞ[1]

Mevlüde BATUR[2]

1. GİRİŞ

Afetler insan yaşamının kaçınılmaz gerçekleri arasında yer alan ve etkin bir yönetim gerektiren olaylardır. Afetler ön görülememesi ve aniden gelişerek acil çözüm gerektirmesi gibi özellikleri bakımından kriz kategorisinde değerlendirilmektedir. Afetler; bireyleri, toplumları, kurumları vb. yapıları doğrudan etkileyen, yaşamın olağan işleyişine etki ederek kesintiye uğratan hızlı karar alınması gereken kriz durumlarıdır. Bir doğa olayının afet olarak değerlendirilebilmesi, ölüm ve yaralanma durumları ve maddi kayıpların oluşması durumunda mümkündür (Şahin, 2019, s. 182). Afetlerin kriz kapsamında değerlendirilmesi ise söz konusu afetin can ve mal kayıplarına sebebiyet vererek acil çözüm geliştirilmesi gereken olaylar olması gerekmektedir. Afet krizleri doğanın, insanların, teknolojinin sebep olduğu felaketlerin tesiri neticesinde oluşmaktadır. Erkal & Değerliyurt (2011, s. 149) afet krizlerini fiziksel, ekonomik, sosyal hasarları doğuran insan yaşamını kesintiye uğratarak toplumu zedeleyen doğal, teknolojik ve insan temelli olaylar olarak açıklamaktadır. Özcan (2021, s. 15) doğal afetlerin bir kriz çeşidi olarak karşımıza

[1] Arş. Gör., İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, ORCID: 0000-0001-7443-773X.

[2] Doç. Dr., Turgut Özal Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü, ORCID: 0000-0001-5985-9694.

çıktığını ifade etmektedir. Dolayısıyla deprem, çığ, heyelan, volkan patlaması, sel, yangın gibi olaylar çeşitli zararları beraberinde getirmesi ve beklenmedik bir şekilde oluşması neticesinde afet türlerini oluşturmaktadır.

Bireyleri, toplumları ve doğayı olumsuz anlamda etkileyen afetler ve krizler şiddetlerine göre kurumların ekonomik, sosyal, idari vb. yapılarını ciddi bir oranda etkilediği gibi imajını, itibarını, kurumsal kimliğini de etkilemektedir. Dolayısıyla afetlerin etkileri yalnızca fiziksel kayıplarla sınırlı kalmamakta; ayrıca belirsizlik, bilgi eksikliği ve hızlı karar alma gereksinimi nedeniyle iletişimsel açıdan da önemli bir kriz ortamı ortaya çıkmaktadır. Afetlerin meydana gelmesi ile iletişim faaliyetlerinin işleyişinin devam etmesi, doğru bilginin paydaşlara eriştirilmesi ve afet bölgesindeki ihtiyaçların ilgili kurumlara hızlı bir şekilde aktarılması, müdahale ve koordinasyon pratiklerinin işleyişini destekleyen stratejilerin geliştirilmesi kriz yönetimi süreçlerinin temel gereklilikleri arasındadır (Durmuş, 2023). Söz konusu afet krizlerinin yönetilmesi kurumların varlığını tehdit ederek hızlı çözüm bulunması gereken, afet kriz iletişimi stratejilerinin geliştirilmesi oldukça önemlidir. Kriz anlarında enformasyon akışının doğru ve sürekli şekilde aktarılması, belirsizliklerin azalmasına, paydaşların uygun kararlar alarak harekete geçmesine ve kriz yönetim sürecinin etkinliğinin artmasını sağlamaktadır (Fakhruddin, Clark, Robinson , & Girardet, 2020). Yıldırım (2024, s. 1) afetlerde kriz iletişiminin; krizden etkilenen ve krizin sonuçlarına yoğun bir şekilde maruz kalan hedef kitlelerle doğru bir ilişki kurmak, krizin etkilerini hafifletmek noktasında önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Bilici (2021, s. 2126) afet kriz yönetimini afetlerin meydana gelmesi durumunda ciddi kayıp ve hasarlardan korunmak için geliştirilen stratejik planlamalar olarak açıklamaktadır. Lockwood (2005, s. 2) afet kriz yönetimini; deprem, yangın, sel gibi yıkıcı olaylarda detaylı bir

hazırlık ve müdahale için ortaya koyulan çalışmalar bütünü olarak tanımlamaktadır. Böylelikle afet kriz yönetimi ve afet krizi iletişimi pratikleri mevcut felaketin etkisini en aza indirgemek için geliştirilen stratejileri kapsamaktadır. Afet iletişimi, toplumun yalnızca meydana gelen olay hakkında bilgilendirilmesini değil, gerekli önlemlerin alınmasına, kriz koşullarında daha bilinçli karar vermelerine destek sağlayacak stratejilerin geliştirilmesi olarak değerlendirilebilir. Afet kriz iletişimi; belirsizliğin azaltılmasına, farkındalığın artırılmasına ve farklı paydaşlar arasında karşılıklı güvenin oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (Fathollahzadeh, ve diğerleri, 2023). Buradan hareketle afet kriz iletişiminin dijitalleşmenin etkisiyle daha hızlı, kolay ve etkileşimli bir yapıya büründüğünü söylemek mümkündür. Bilen (2024) bir kriz türü olarak ifade edilen afetlerde, kriz belirtilerinin önceden fark edilmesi ve krizi algılayacak dijital sistemlere ya da mecralara sahip olunması afet yönetiminin etkinliği ve başarısında doğrudan etkili olacağını belirtmektedir. Sosyal medya platformları, iletişim teknolojileri, yapay zeka araçları ve diğer dijital ortamlar afet kriz yönetimi sürecinde bilgi akışını sağlarken yalnızca kurumdan hedef kitleye doğru gerçekleştirmemekte ayrıca iletişim sürecinin paydaşlarını olan kamu kurumları, medya kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve afetten etkilenen bireylere de erişmektedir.

Söz konusu dijital mecralar güvenilir bilgi üretimi, dezenformasyonun önlenmesi, kurumsal itibarın korunması ve paydaşlar arası koordinasyonun sağlanması gibi iletişimsel pratiklerin gerçekleştirmesine de katkı sunmaktadır (Vollmer , Overmeyer , & Kaluza, 2025). Dijitalleşme afet yönetiminde iletişim süreçlerinin niteliğini ve işleyişini dönüştürerek özellikle afet krizi anlarında bilginin paydaşlara ulaştırılması noktasını kolaylaştırmakta ve belirsizlikleri azaltmaktadır. Bu nedenle afetlerin yalnızca fiziksel ve yönetsel anlamda değil aynı zamanda yoğun bir iletişimsel belirsizlik ortamı oluşturması

bakımından ele alınması gerekmektedir. Afet krizi iletişiminde doğru bilgi akışının sağlanması, koordinasyonun kurulması, iletişim afet yönetiminin temel unsurları arasında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla dijital mecraların sunduğu hız ve erişilebilirlik fırsatlarının etkili sonuçlar verebilmesi durumu yine bu araçların güvenirlik, tutarlılık, doğruluk ilkeleri doğrultusunda kullanılmasına bağlıdır. Buradan hareketle de afet krizlerinde iletişim pratiklerinin dijitalleşerek dönüşüme uğrama süreci, güven ve paydaş iletişimi eksenleriyle birlikte değerlendirecektir.

2. AFET KRİZİ VE KRİZ İLETİŞİMİ

Krizler, bireylerin bir kuruma dair olumsuz düşüncelere kapılmalarına zemin hazırlayarak kuruma ciddi zararlar verebilmektedir (Coombs, Crisis management and communications, 2007). Krizlerin etkisinin zarara uğratıcı olması bağlamında mutlaka yönetilmesi ve sürecin takip edilerek iletişim stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Coombs (2007) krizlerin yönetim süreçlerinin kuruma ve paydaşlara vereceği zararı azaltmak veya önlemek için mutlaka tasarlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu nedenle kriz yönetimi, yalnızca kriz meydana geldikten sonra gerçekleştirilen müdahaleleri değil, kriz gerçekleşmeden hazırlık yapılmasını, kriz anında sürecin kontrol edilmesini ve kriz bittikten sonra ortaya çıkan etkilerin azaltılmasını kapsayan bütüncül bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Kriz dönemlerinde kurum içi beklentiler ve paydaşların beklentileri doğrultusunda denge kurmak ve süreci doğru yönetmek oldukça önemlidir. Böylece kriz süreçlerinde hem doğru bilgi akışını sağlamak hem de kurumun varlığını korumak için dikkatli iletişim stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak kriz iletişim süreçleri paydaşların sadece bilgilendirilmesini değil, aynı zamanda güveninin korunmasını,

krize dair aktif bir biçimde açıklamalar yapılmasını kapsayan stratejik bir süreci kapsamaktadır (Ulmer, Sellnow, & Seeger, 2010). Dolayısıyla kriz iletişimi süreçlerinde paydaşlara yapılacak olan bilgilendirmelerin doğru, çözüm odaklı ve şeffaf olması kriz yönetiminin etkinliğini artırmakta ve paydaşlarının kuruma dair güvenlerinin korunmasına kaktı sağlamaktadır.

Kriz dönemlerinde paydaşlara yönelik bilgi akışı ihtiyacının olması kurumların düzenli ve güvenilir açıklamalar yapmasını önemli hâle getirmektedir. Bu doğrultuda bilgi boşluğunun oluşması ise doğrulanmamış içeriklerin ve söylentilerin daha hızlı yayılmasına uygun bir ortam hazırlayabilmektedir. Caymaz & Bahar (2025) söz konusu bilgilendirmelerin yapılmadığı takdirde doğruluğu olmayan haberler veya manipüle edilmiş bilgi olarak tanımlanan infodemi durumunun oluşabileceğini ve büyük çaplı sorunların gerçekleşebileceğini belirtmektedir. Doğal afetler bireylerin ve toplumların var olan düzenini bozarak kurumlar üzerinde oldukça yoğun baskı oluşturmakta ve krizlere sebebiyet vermektedir (Le, 2026). Afetler sonucunda toplumların düzeninin tehdit edilmesiyle ortaya çıkan kriz durumları, afet krizi olarak tanımlanmaktadır. Ortaya çıkış biçimleri ve etkileri bakımından diğer kriz türlerinden farklılaşan afet krizleri; deprem, sel, yangın, heyelan ve benzeri afetler şeklinden sıralanabilir. Geniş kitleleri kısa bir süre içerisinde etkileyen afetler can ve mal kayıplarına, ulaşım, sağlık, iletişim gibi altyapı ve hizmetlerin işleyişinde aksamalara yol açabilmektedir (Roohi, Deniz, & Cheraghzade, 2025). Bu nedenle afet krizlerinde vakaya ilişkin belirsizlik seviyesi ve bilgi ihtiyacı oldukça fazladır.

Afet krizi yönetimi ise yaşanan afet vakalarında ani ve yıkıcı olaylarla başa çıkmak için kullanılan bir yönetim stratejisidir (Pashentsev & Kolotaev , 2025). Afet kriz yönetimi; afetlere müdahale etmeyi, afetlerden kurtulmayı, afet sürecindeki iletişim faaliyetlerini üstlenerek afet risklerini azaltmayı ve

sürdürülebilir hedeflere ulaşmayı amaçlamaktadır (Sarı & Özer , 2024). Söz konusu amaçlar doğrultusunda farklı kurum ve paydaşların eş zamanlı olarak hareket etmesini gerektirdiğinden koordinasyon ve iletişim afet krizlerinin yönetiminde merkezi bir konuma sahiptir. Afet krizlerinin iletişimsel boyutunda kamu kurumları, medya, afetten etkilenen bireyler, sivil toplum kuruluşları gibi paydaşlara yönelik hazırlanan bilgi akışının güvenilir ve hızlı sağlanması oldukça önemlidir. Schwarz vd. (2025) afet kriz iletişiminin temel işlevlerini bireylerin güvenli alanlara yönlendirilmesi, risklere karşı uyarıların yapılması, sağlıklarını tehdit edebilecek kaynaklara karşı bilgilendirilmesi gibi faaliyetler olarak açıklamaktadır. Tüm bunlardan hareketle afet kriz iletişimi, sadece afetle ilgili enformasyon akışını sağlamak değil, aynı zamanda belirsizlikleri gidermek, güveni oluşturmak ve paydaşlara yönelik sorumluluklarını yerine getirmeyi amaçlayan bir süreçtir. Afet krizlerindeki iletişimsel pratikler afet öncesinde, afet anında ve afet sonrasında düzenli ve güvenilir açıklamalar yapılarak; etkili, güçlü ve planlı bir yol haritasının hazırlanmasına destek sunmaktadır. Söz konusu iletişimsel pratikler, günümüz teknolojileriyle bütünleşerek dijital bir yapıya dönüşmüş ve büyük veri teknolojilerinden yararlanmaya başlamıştır. Büyük veri teknolojileri ile içeriklerin analizini yapmak, afetleri izlemek ve değerlendirmek, kurtarma ve yardım müdahalelerine destek olmak için sosyal medya platformları önemli destek sunmaktadır (Bhoi, ve diğerleri, 2025). Afet kriz iletişimi, afetin yalnızca meydana geldiği anda yürütülen bir iletişim faaliyeti olmamakla beraber ek olarak kriz öncesinde hazırlıkların yapılması, kriz anında hızlı ve doğru tepkiler verilerek bilgi akışının sağlanması, kriz sonrasında ise iyileştirme ve güvenin yeniden inşa edilmesini gerektiren bir süreci kapsamaktadır. Bu doğrultuda afet kriz iletişiminin temel aşamaları Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1. Afet Kriz İletişiminin Temel Aşamaları ve İletişim Amaçları

Aşama	İletişim Amacı
Afet öncesi	Risklerin tespit edilmesi, olası ön hazırlıkların yapılması, erken uyarı sistemi geliştirilmesi
Afet anı	Hızlı ve doğru bilgilendirme yapılması, yönlendirme ve koordinasyonun sağlanması
Afet sonrası	İyileştirmelerin yapılması, güvenini yeniden inşa edilmesi, hesap verilebilir olunması

3. DİJİTALLEŞEN AFET İLETİŞİMİ: SOSYAL MEDYA, DEZENFORMASYON VE YENİ TEKNOLOJİLER

Afet krizi sürecinde paydaşların dezenformasyona maruz kalmasının önlenmesi, yanlış anlaşılmalara yol açabilecek bilgi eksikliklerinin giderilmesi ve hatalı bilgilerin düzeltilmesi büyük önem taşımaktadır. Gerekli bilgilendirilmelerin paydaşlara sağlanamaması belirsiz durumlara veya gecikmiş kurumsal yanıtlara yol açarak paydaşların memnuniyetsizlik düzeyini artırabilmektedir (Coombs & Tachkova, 2023). Günümüz teknoloji çağındaki dijitalleşme pratikleri aracılığıyla bilgilendirme yöntemleri teknolojik gelişmelerle bağlantılı olarak sosyal medya platformları, kurumsal web siteleri, online haber bültenleri, e-posta vb. yapay zeka araçları, internet tabanlı yöntemler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Angın (2024, s. 612) toplumların yaşadıkları afet olaylarında deneyimledikleri acılar ve tehditler sonucunda afet olgusunu anlamlandırmalarında etkili olduğunu ve aynı zamanda da afetle mücadelede izlenen yolun, yöntemlerin ve tekniklerin değiştiğini belirtmektedir. Böylece kurumlar yeni teknolojik gelişmeler doğrultusunda sosyal medya mecralarını, yapay zekâ araçlarını ve diğer dijital aplikasyonları kullanarak afet krizi sürecini yönetebilmektedir. Afet krizlerinde sosyal medyanın ve dijital tüm iletişim mecralarının etkin kullanımı, krizin taraflarını rahatlatma ve onlardaki belirsizlikleri giderme noktasında önemlidir (Yıldırım, 2024).

Afet yönetimi süreçlerinde sosyal medya acil müdahale gerektiren durumlarda çözüm üretim planlamasını gerçek zamanlı olarak paydaşları bilgilendirmek için kullanılabilecek en önemli alanlardan biridir (Bhoi, ve diğerleri, 2025). Buradan hareketle sosyal medya mecraları afet kriz iletişimi sürecinde paydaşlara hızlıca ulaşma ve doğru bilgiyi eriştirme noktasında destekleyici olduğu söylenebilir. Abitbol & Lee (2017) sosyal medya mecralarının, kurumların afet kriz alanlarında zamanında güncellemeler yapabilmesini ve paydaşlarıyla etkileşim kurabilmesini sağlayan oldukça önemli platformlar olduğuna dikkat çekmektedir. Liu (2024) sosyal medyanın canlı görseller, videolar, müzikler içeren uyarıcı afet içeriklerini içermesi paydaşların dikkatini çekme ve onlarla ilişki kurma noktasında etkili olduğunu belirtmektedir. Böylece sosyal medya, afet kriz iletişiminde paydaşların soru, talep ve tepkilerinin izlenebildiği etkileşimli bir iletişim ortamı olarak da değerlendirilebilir.

Sosyal medya mecralarının sağladığı hızlı iletişim imkânlarının yanı sıra, yapay zekâ teknolojilerinin de afet süreçlerinde ortaya çıkan yoğun verinin işlenmesi ve kararların desteklenmesi açısından çeşitli olanaklar sunmaktadır. Afet krizi iletişimi sürecinde yapay zekâ teknolojilerinin de çeşitli kolaylıklar sunduğu bilinmektedir. Yapay zekâ teknolojilerinin ve araçlarının büyük veri setlerini analiz etmesi, riskleri tahmin etmesi, kriz iletişimini destekleyerek kaynakları daha etkin biçimde dağıtabilmesi gibi işlevleri neticesinde afet krizi yönetimine ivme kazandırmaktadır (Xu, Ma , Li, & Cheng, 2025). Yapay zeka teknolojileri afet krizi iletişim süreçlerinde erken uyarı, hasar analizleri, arama kurtarma, durum tespiti gibi avantajlar sunabilmektedir (Özgür, 2024). Bu yönüyle yapay zekâ araçları, afetin farklı aşamalarında bilgiyi üretme, analiz etme ve karar alma yetileri ile kriz yönetiminin etkinliğini artırabilecek teknolojiler arasında yer almaktadır. Böylece sosyal medya ve yapay zekâ başta olmak üzere dijital teknolojilerin doğru biçimde

kullanılması, afetin ortaya çıkardığı olumsuz etkilerin azaltılması ve toplumun normal işleyişine mümkün olan en kısa sürede geri dönmesinin sağlanması açısından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte dijital teknolojilerin afet krizlerine sunduğu imkânlar, bu araçların her şartta olumlu sonuçlar doğurduğu anlamına gelmemektedir. Teknolojinin hızı ve erişilebilirlik kapasitesi, doğru bilgi açısından avantaj sağlarken yanlış veya eksik içeriklerin de aynı hızla yayılmasına zemin hazırlayabilmektedir. Sosyal medya, yapay zekâ ve diğer dijital mecralar kriz süreçlerine hız, erişilebilirlik ve veri toplama açısından çeşitli avantajlar sağlamakla birlikte bazı riskleri de taşımaktadır. Özellikle sosyal medya ortamlarında doğrulanmamış bilgilerin hızlıca yayılması, paydaşlarda kafa karışıklığına, güvensizliğe, paniğe sebebiyet vermekte ve acil müdahale gerektiren durumlarda kaynakların doğru yönlendirilmesini de olumsuz etkileyebilmektedir (Hilberts, Govers , Petelos, & Evers , The impact of misinformation on social media in the context of natural disasters: Narrative review, 2025). Dijital iletişim ortamlarının kriz dönemlerinde kontrolsüz bir şekilde kullanılması durumu bilgi kirliliğine sebebiyet vererek gerçek güvenilir kaynakların görünürlüğünün azalmasına neden olabilmektedir. Bu noktadan hareketle sosyal medya mecralarının yanlış kullanımı durumunda afet krizi yönetim süreci bazı sektelere uğrayabilmektedir. Vollmer vd. (2025) sosyal medyanın ve diğer yeni teknolojilerin müdahale aşamasında bilgi yönetimini sağlarken dikkatli hamleler yapılması gerektiğini belirterek yanlış bilginin hızla yayılabilme riskine değinmektedir. Bir diğer yandan Park & Yoon (2025) ise yapay zekâ sistemlerinin karmaşık yapısından ötürü kriz dönemlerinde sorumluluğun belirlenmesini zorlaştırdığı ve kurumların şeffaf iletişim yürütme kapasitelerini sınırlı hale getirdiğini belirtmektedir. Sonuç olarak afet kriz iletişiminin dijitalleşmesi hız, erişilebilirlik, etkileşim açısından önemli fırsatlar sunarken

aynı zamanda dezenformasyon, bilgi kirliliği, algoritmik hata, güven gibi sorunlarını da beraberinde getirmektedir.

Şekil 1. Afet Kriz İletişiminin Dönüşen Yapısı

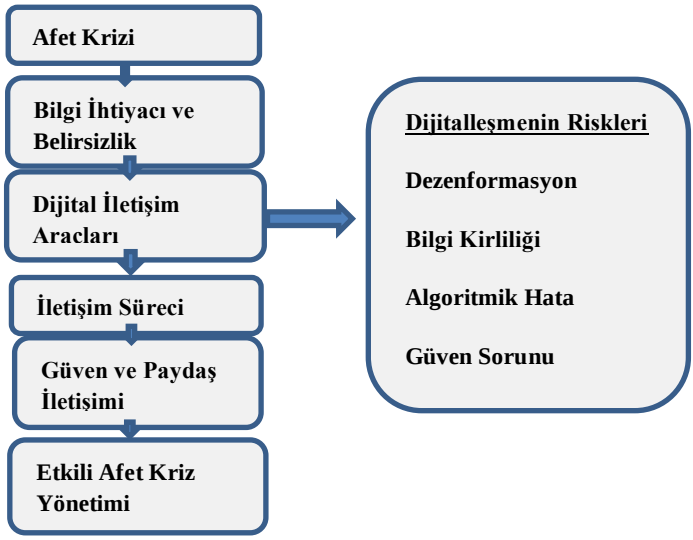

Kaynak: İlgili literatürden hareketle oluşturulmuştur.

Şekil 1 afet kriz iletişiminin dijitalleşme ile birlikte geçirdiği dönüşümü ele almaktadır. Afet krizinin ortaya çıkardığı bilgi ihtiyacı ve belirsizlik durumları, dijital iletişim araçları vasıtasıyla hızlı, doğru, geri bildirim veren ve koordinasyon sağlayan süreçler ile yönetilmektedir. Bununla birlikte dijitalleşme; dezenformasyon, bilgi kirliliği, algoritmik hata ve güven gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Etkili afet kriz yönetiminin sağlanmasında güven faktörü ve paydaş iletişimi faaliyetleri belirleyici bir konuma sahiptir.

4. AFET KRİZLERİNDE GÜVEN VE PAYDAŞ İLETİŞİMİ

Afet kriz iletişiminde kritik unsurlardan biri olan güven, kriz sürecinin tüm aşamalarında kurumlar tarafından paydaşlarıyla arasında kurulan şeffaf, tutarlı ve sorumlu iletişim özveri ile desteklenmelidir. Güven duygusu kurumlar ile paydaşları arasında etkili ve doğru iletişimin kurulabilmesi açısından oldukça önemlidir. Özellikle kurum yetkililerinin halkı belirli durumlara yönlendirmeye çalıştığı kriz ortamlarında, dürüst, anlaşılır ve güven verici bir iletişim tarzı benimsemesi, paydaşların iletilen mesajları kabul etmesini kolaylaştırmaktadır. Söz konusu güvenin sağlanamadığı takdirde kurumlar ve paydaşları arasındaki iletişim kopuklukları ve belirsizlikler meydana gelebilmektedir. Afet krizine ilişkin dürüst bir iletişim yürütülmesi paydaşlara yönelik bağlılığın sergilenmesi ve kurumsal güvenirliğin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Reynolds & Quinn, 2008). Bu noktada afet krizlerinde güven temelli paydaş iletişiminin başarısı sadece bilginin hızlı biçimde paylaşılmasıyla değil aynı zamanda bilginin güvenilir, tutarlı, şeffaf olarak aktarılmasıyla da ilişkilidir.

Afet krizleri sadece kurumsal faaliyetlerde kesintiye yol açmamakta; aynı zamanda paydaşların kuruma yönelik güvenini ve kurumsal itibar algısını da olumsuz anlamda etkileyebilmektedir (Yang, Sun, & Taylor, 2022). Kriz dönemlerinde paydaşların kurumlara, uzmanlara ve diğer bilgi kaynaklarına duyduğu güvenin zayıflaması, iletilen mesajların etkisini azaltabilmektedir. Reynolds & Quinn (2008) çelişki içeren bilgilerin çoğalması, belirsizliklerin artması ve farklı göndericilerden gelen tutarsız açıklamaların yapılması paydaşların şüphelerini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Afet kriz iletişiminde net ifadeler, doğru kaynaktan yayılan doğru bilgiler kurumsal güvenirliliği artırırken, paydaşların merakını gidermekte ve kuruma dair olumlu tutumlarının gelişmesine

katkıda bulunmaktadır (Holland , Seltzer, & Kochigina, 2021). Bu çerçevede afet krizlerinde güvenin korunması sadece paydaşlara doğru bilginin eriştirilmesi ile sağlanamayacağı ayrıca doğru kaynağın; doğru ölçüde, anlaşılır ve tutarlı ifadelerle aktarılması durumunda mümkün hale geleceği anlaşılmaktadır. Kurumların çelişkili açıklamalardan kaçınması, mesajlarında tutarlılığı gözetmesi ve bilgi paylaşımı esnasında güvenilir kanallar tercih etmesi de ayrıca afet kriz yönetimi sürecini anlamlı kılmaktadır. Mesajların birbirleri ile uyumlu ve tutarlı olması durumu kaynağa ve mesaja yönelik algının olumlu yönde olmasını ve belirsizliğin azalmasını sağlamaktadır (Soares, Jin, Spence, & Sellnow, 2023). Aksi durumda bilgi kirliliği ve tutarsız mesajlar paydaşlarda kuruma dair kuşkuların oluşmasına afet krizi yönetiminin etkisinin zayıflamasına sebep olmaktadır. Güvenilir, anlaşılır ve doğru iletişim biçimi kurumsal güvenin ve kurumsal itibarın da olumlu anlamda korunmasını sağlamaktadır. Söz konusu yönüyle afet kriz iletişiminde güven, kriz sürecinin iletişimsel başarısını belirleyen temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Afet krizleri pek çok sayıda paydaşın sürece dahil olduğu karmaşık iletişim ortamlarını içermektedir. Kamu kurumları, medya kuruluşları, dijital mecralar, sivil toplum örgütleri, afetten etkilenen bireyler vb. kriz sürecinde hem bilgiye ihtiyaç duyan hem de bilgiyi üreten aktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu minvalde afet kriz iletişiminde kurumların paydaşları arasında koordinasyon sağlaması, paydaşlarına yönelik hazırladığı mesajların birbirleri ile tutarlı biçimde oluşturması, kriz sürecindeki geri bildirimleri dikkate alması kurumsal başarıyı kaçınılmaz hale getirmektedir. Wang vd. (2021) kurumlar ve paydaşlarının afet kriz vakalarında mesajların net oluşu, yeterliliği, tutarlılığı ve paydaşlara yönelik koordinasyonunun sağlanması etkili kriz iletişimi doğrultusunda kurumsal başarı açısından oldukça önemli olduğuna değinmektedirler.

5. SONUÇ

Afetler toplumların olağan hayat akışlarını kesintiye uğratan bireysel ve toplumsal düzeyde ciddi kayıplara yol açan ve acil müdahale gerektiren kriz durumlarıdır. Afetler belirsizliklerin olduğu, bilgiye ihtiyacın arttığı, farklı aktörlerin iletişim sürecine dahil olduğu ve paydaşların yönlendirilmesi gereken önemli iletişimsel krizleri doğurmaktadır. Afet kriz sürecinin etkili bir şekilde yürütülmesi doğru bilginin doğru zamanda güvenilir kaynaklardan paydaşlara ulaştırılması ile doğrudan ilişkilidir. Afet kriz iletişimi; belirsizliğin azaltılması, paydaşların bilinçli kararlar almasının sağlanması, müdahale süreçlerinin ve güvenin korunması noktasında koordinasyonun desteklenmesi açısından afet yönetiminin temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Özellikle geniş kitleleri etkileyen afetlerde bilgi boşluğunun oluşması sonucunda, söylenti ya da yanlış bilgilerin yayılması kolaylaşmaktadır. Afetlerin oluşturduğu belirsizlik ortamları dezenformasyonun artmasına zemin hazırlamakta ve kriz dönemlerindeki söylentilerin dolaşımını hızlandırmaktadır (Muros, González, & Curiel, 2024). Bu nedenle afet kriz anlarında iletişim sorumluluğu sadece açıklama yapmakla sınırlı kalmadan açıklamaların düzenli, şeffaf, çözüm odaklı biçimde sürdürülmesi gerekmektedir. Paydaşların kuruma dair güveninin korunması açısından yapılan açıklamalar, kriz sürecinin takibi, yardım ve destek ile ilgili bilgilendirilmeler önem taşımaktadır. Böylelikle afet kriz iletişimi yalnızca bilgilendirmelerle ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda güvenin korunması, güncel açıklamalar yapılması, paydaşlara karşı sorumlulukların yerine getirilmesi faaliyetlerini de içermektedir.

Günümüz yaşam pratiklerinin dijitalleşmesi ile sosyal medya platformları, kurumsal web siteleri, yapay zeka temelli araçlar, dijital diğer mecralar afetlerle ilgili bilgi üretim, dağıtım ve değerlendirme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Söz konusu dijital iletişim ortamları kurumların paydaşlarına yönelik

bilgi üretimini ve dolaşımını aktif olarak sağlamaktadır. Sosyal medya; krizle ilgili süreçleri paylaşma, anlık takip etme, gelişmeleri izleme gibi roller üstlenerek kamuoyunun yardım faaliyetlerinde, geri bildirim etkinliklerinde paylaşım yapabilmeleri noktasında destekleyici olmaktadır. Sosyal medya afet kriz iletişimi sürecinde afete dair görüntülerini yüklemekten, paydaşları hedeflemek için hashtag'ler kullanmaya, canlı yayınlar düzenlenerek yardım ya da destek içerikli faaliyetler düzenlemeye kadar kurumların afetlerle mücadele etmesi açısından vazgeçilmez hale gelmektedir (Liu , Zhao, Zhan, & Hernandez , 2024). Yapay zeka teknolojileri de bu dönüşümün bir diğer bileşeni olarak büyük veri setlerini analiz etme, afet risklerini izleme, erken uyarı sistemlerini destekleme, yoğun bilgi akışını değerlendirme gibi önemli fırsatlar sunmaktadır. Ancak söz konusu teknoloji kullanımının afet kriz iletişiminin bütün sorunlarını çözerek tamamen ortadan kaldırabileceği düşünülmemektedir. Dijital platformların sahip olduğu yüksek hız ve erişim konusundaki kapasitesi, doğru bilginin kısa sürede geniş kitlelere ulaştırılmasını kolaylaştırırken; eksik, yanlış, hatalı bilgilerin de aynı hızla yayılmasına sebep olmaktadır. Sosyal medya gibi dijital mecralar kriz dönemlerinde zamanında ve önemli bilgilerin yayılmasını kolaylaştırırken aynı zamanda doğrulanmamış ve yanıltıcı bilgilerin de hızla yayılmasına yol açmaktadır (Hilberts, Govers, Petelos , & Evers, 2025). Bu durum afet kriz ortamlarında bilgi kirliliği, panik, güvensizlik gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla afet kriz iletişiminin dijitalleşmesi bir taraftan hız, kolaylık, etkileşim gibi önemli avantajlar sunarken bir diğer taraftan dezenformasyon güvenirlik gibi konuları gündeme getirmektedir. Afetler gibi ciddi belirsizlikler ve riskler içeren krizler, paydaşlarda hangi bilgiyi doğru hangi kaynağı güvenilir olarak benimseyecekleri noktasında kararsızlıklara yol açmaktadır. Kurumların dürüst, açık, tutarlı bilgi aktarımına dayalı geliştirdikleri iletişim pratikleri paydaşların kriz sürecindeki tutumlarını olumlu yönde

etkileyebilmekte ve kurumun imajına, itibarına, güvenirliliğine yönelik algılarını olumlu yönde etkilemektedir. Kurumların kriz dönemlerinde doğru, anlaşılır, birbiriyle uyumlu içerikler paylaşması paydaşların kuruma yönelik değerlendirmelerini olumlu anlamda etkilemekte ve kurumun güvenirlilik, güven ve itibar algısının korunmasına katkı sağlamaktadır (Gamerdinger, Sadece, & Lantz, 2023). Afet krizlerinin çok paydaşlı yapısı kamu kurumları, yerel yönetimler, medya kuruluşları, dijital platformlar gibi aktörler aynı iletişim ağı içerisinde yer almaktadırlar. Söz konusu aktörlerin bazıları bilgiyi üreten bazıları aktaran bazıları ise doğrudan bilgiye ihtiyaç duyan paydaşlar olarak afet kriz sürecine dâhil olmaktadırlar. Böylece afet kriz iletişiminde yalnızca kurum paydaş bilgi aktarımına odaklanmak yeterli olmayıp ayrıca koordinasyonun sağlanması, farklı paydaşların birbirleriyle uyumlu olarak mesajlar üretmesi, geri bildirimlerin dikkate alınması gibi iletişimsel faaliyetler başarıyı doğrudan etkilemektedir.

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda afet kriz iletişiminin geleneksel ve tek yönlü bir bilgilendirme anlayışının ötesine geçerek dijitalleştiği ve sosyal medya, dijital aplikasyonlar, yapay zeka araçları gibi teknolojiler aracılığı ile afet kriz iletişiminde yeni bir boyut kazandığı söylenebilmektedir. Söz konusu gelişmeler beraberinde ciddi iletişimsel pratikleri doğurarak dezenformasyonla mücadele etme, doğru bilgiyi yayma, güvenilir kaynaklara erişme, paydaşlar arası iletişim koordinasyonunu kurma gibi sorumluluklar getirmektedir. Dolayısıyla teknolojik araçların varlığı tek başına etkili bir kriz iletişimi için yeterli değilken aynı zamanda bu araçların nasıl kullanıldığı, kurumların paydaşları ile nasıl bir ilişki kurduğu da önem taşımaktadır. Sonuç olarak afet kriz iletişimi sürecinde; hız, doğruluk, tutarlılık, empati, koordinasyon gibi unsurların birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Etkili bir kriz iletişimi süreci için kurumların

doğru kanallar aracılığıyla doğru bilgiyi yayması, paydaşların ihtiyaçlarına göre mesajlarını biçimlendirilmesi, iletişim sürekliliğini korunması gerekmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, afet krizlerinde iletişimin dijitalleşme eksenindeki dönüşümü, güven ve paydaş iletişimi ile birlikte ele alınması gereken çok boyutlu bir süreci kapsamaktadır. Afet ortamlarının artan karmaşıklığı, bilgi dolaşımının hızlanması ve iletişim aktörlerinin çeşitlenmesi, afet krizi yönetiminde iletişimin önemini daha da artıracaktır. Bu yaklaşım, hem kriz sırasında ortaya çıkan belirsizlik ve bilgi ihtiyacının yönetilmesine hem de afet sonrasında paydaşlar ile kurumlar arasındaki güven ilişkisinin korunmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Abitbol, A., & Lee, S. (2017). Messages on CSR-dedicated Facebook pages: What works and what doesn't. *Public Relations Review, 43*(4), 796-808. doi:https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2017.05.002

Adıgüzel, S. (2022). Afet durumlarında yapay zekâ teknolojisi ile lojistik yönetimi örnekleri. *Akademik İzdüşüm Dergisi*, 7 (1); 47-70.

Angın, C. (2024). Afet yönetiminde yapay zekâ: Yaklaşımlar, yöntemler ve uygulamalar. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 6(2), 610-627.

Bhoi, A., Bhuyan, H., Nayak, R., Balabantaray, R., Pattanaik, A., & Chinmay, A. (2025). Smart crisis response leveraging social media content for effective disaster management. *Discov Computing, 28*. doi:https://doi.org/10.1007/s10791-025-09749-1

Bilen, G. (2024). Afet yönetiminde kriz iletişiminin önemi üzerine bir değerlendirme. *Bozok İktisadi ve İdari BİIimler Dergisi, 1*(1), 1-15.

Bilici, G. (2021). Afetle mücadelede kriz yönetimi: Konya ilinde nitel bir araştırma. *International Social Sciences Studies Journal*, 7 (82),2125-2134.

Caymaz, E., & Bahar, A. (2025). Afetlerde kriz iletişimi ve infodemi yönetimi: Kahramanmaraş depremleri örneği. *Bütünleşik Afet Yönetimi Dergisi, 1*(1), 10-29.

Coombs, T. (2007). Crisis management and communications. *Institute for Public Relations.*

Coombs, T., & Tachkova, E. (2023). Integrating moral outrage in situational crisis communication theory: A triadic

appraisal model for crises. *37*(4), 798-820. doi:10.1177/08933189221151177

Çataldaş, İ., & Özgen, E. (2021). Dijital halkla ilişkiler aracı olarak algoritmalar ve yapay zeka. *International Social Sciences Studies Journal*, 7 (91), 5227-5238.

Durmuş, T. (2023). Sinemada doğal afetlerin yönetimi: "2012" Filmi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 11*(20), 64-95. doi: https://doi.org/10.46778/goputeb.1247935

Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2011). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.

Fakhruddin, B., Clark, H., Robinson , L., & Girardet, L. (2020). Should I stay or should I go now? Why risk communication is the critical component in disaster risk reduction. *Prog Disaster Sci*. doi: 10.1016/j.pdisas.2020.100139

Fathollahzadeh, A., Salmani, I., Morowatisharifabad, M., Khajehaminian, M.-R., Babaie , J., & Fallahzadeh, H. (2023). Models and components in disaster risk communication: A systematic literature review. *J Educ Health Promot.* doi:10.4103/jehp.jehp_277_22

Gamerdinger, A., Sadece, S., & Lantz, P. (2023). Healthy transparency: Dynamic interrelations between credibility, transparency, and trust in the context of Danish public authorities' COVID-19 communication. *Social Sciences & Humanities Open, 8*(1). doi:10.1016/j.ssaho.2023.100688

Hilberts, S., Govers , M., Petelos, E., & Evers , S. (2025). The impact of misinformation on social media in the context of natural disasters: Narrative review. *JMIR Infodemiology, 31*(5). doi: 10.2196/70413

Hilberts, S., Govers, M., Petelos , E., & Evers, S. (2025). The impact of misinformation on social media in the context of natural disasters: Narrative review. *JMIR Infodemiology, 5*. doi: 10.2196/70413

Holland , D., Seltzer, T., & Kochigina, A. (2021). Practicing transparency in a crisis: Examining the combined effects of crisis type, response, and message transparency on organizational perceptions. *Public Relations Review, 47*(2). doi:https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2021.102017

İsbir, B., & Kaya, A. (2022). Güvenlik ve acil durum koordinasyon merkezi (GAMER) ve yapay zekanın afetlerde uygulanabilirliği. *Afet ve Risk Dergisi* , 5 (2), 601-622.

Karaca, M. (2023). Yapay zeka tabanlı stratejik afet yönetimi: Verilerin tam kullanımı. *Afet ve Risk Dergisi*, 6 (4), 1312-1331.

Le, N.-S. (2026). The political determinants of disaster communication governance in diverse regimes: Comparative evidence from typhoon response in the Philippines and Vietnam. *Journal of Contingencies and Crisis Management, 34*(3). doi:https://doi.org/10.1111/1468-5973.70204Digital Object Identifier (DOI)

Liu , W., Zhao, X., Zhan, M., & Hernandez , S. (2024). Streaming disasters on TikTok: Examining social mediated crisis communication, public engagement, and emotional responses during the 2023 Maui wildfire. *Public Relations Review, 50*(5). doi:https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2024.102512

Lockwood, N. (2005). *Crisis management in today's business environment: HR's strategic role SHRM research.* Society for Human Resource.

Memiş, L., & Babaoğlu, C. (2020). Acil durum ve afet yönetiminde süreç yaklaşımı ve teknoloji. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(4) , : 776-791.

Munakata, T. (1994). Commercial and industrial AI . *Communications of the ACM,* 37(3), 23-26.

Muros, S., González, M., & Curiel, C. (2024). Disinformation and fact-checking in the face of natural disasters: A case study on Turkey–Syria earthquakes. *Societies, 14*(4). doi:https://doi.org/10.3390/soc14040043

Özcan, Ş. (2021). *Etkili kriz yönetimi.* Ankara: İKSAD.

Özgür, Ö. (2024). Türkiye'de DergiPark sistemindeki yapay zekâ ve kriz Konulu akademik çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Academic Journal of Information Technology, 15*(1). doi:https://doi.org/10.5824/ajite.2024.01.003.x

Park, K., & Yoon, H. (2025). AI algorithm transparency, pipelines for trust not prisms: mitigating general negative attitudes and enhancing trust toward AI. *Humanities and Social Sciences Communications, 12*(1). doi:10.1057/s41599-025-05116-z

Partigöç, N. (2022). Afet risk yönetiminde yapay zekâ kullanımının rolü. *Bilişim Teknolojileri Degisi*, 15 (4), 401-411.

Pashentsev, E., & Kolotaev , Y. (2025). Information and communication technologies in political crisis management: resilience, forecasting, and response.

Discover Global Society, 3(84). doi:https://doi.org/10.1007/s44282-025-00216-2

Reynolds , B., & Quinn, S. (2008). Effective communication during an influenza pandemic: The value of using a crisis and emergency risk communication framework. *Health Promotion Practice, 9*(4).

Roohi, M., Deniz, D., & Cheraghzade, M. (2025). Hospital network resilience in Hatay following the 2023 cascading earthquakes in Türkiye: Year-long investigation. *Journal of Structural Engineering, 151*(5). doi:https://doi.org/10.1061/JSENDH.STENG-13964

Sarı, B., & Özer , Y. (2024). Coordination analysis in disaster management: A qualitative approach in Türkiye. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 100*(104168). doi:https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.104168

Schwarz , A., Sellnow, D., Lawson, A., & Sellnow, T. (2025). The crisis response to the Türkiye-Syria earthquakes in 2023: Instructional emergency risk communication by the government, the national disaster management agency, and NGOs via press releases and microblogs. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 129*. doi:10.1016/j.ijdrr.2025.105770

Soares, R., Jin, X., Spence, P., & Sellnow, T. (2023). Interacting arguments in crisis communication: The influence of message convergence on risk and crisis messages. *Journal of Contingencies and Crisis Management, 31*(3), 516–523. doi:https://doi.org/10.1111/1468-5973.12456

Şahin, Ş. (2019). Türkiye'de afet yönetimi ve 2023 hedefler. *Turkish Journal of Earthquake Research*, 1 (2), 180-196.

Ulmer, R., Sellnow, T., & Seeger, M. (2010). *Effective crisis communication: Moving from crisis to opportunity.* SAGE Publications.

Vollmer , M., Overmeyer , M., & Kaluza, B. (2025). Enhancing two-way communication in disaster management in the EU—practical insights. *Frontiers in Communication, 10*. doi:10.3389/fcomm.2025.1557423

Wahid, J., Xu , M., Ayoub, M., Jiang, X., Lei , S., Gao, Y., . . . Yu, Y. (2025). AI-driven social media text analysis during crisis: A review for natural disasters and pandemics. *Applied Soft Computing*, 171.

Wang , Y., Hao, H., & Platt , L. (2021). Examining risk and crisis communications of government agencies and stakeholders during early-stages of COVID-19 on Twitter. *Computers in Human Behavior, 114*. doi:10.1016/j.chb.2020.106568

Xu, F., Ma , J., Li, N., & Cheng, J. (2025). Large language model applications in disaster management: An interdisciplinary review. *International Journal of Disaster Risk Reduction, 127*. doi:10.1016/j.ijdrr.2025.105642

Yang, A., Sun, J., & Taylor, M. (2022). U.S. Fortune 500's stakeholders engagement during the COVID-19 pandemic: Evidence for proactive approaches. *Public Relations Review, 48*(4). doi:https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2022.102230

Yıldırım, A. (2024). Afet yönetiminde kriz iletişimi: Afet ve acil durum yönetim başkanlığı (AFAD) tarafından 2023 Kahramanmaraş depremlerinde yayınlanan basın bültenlerinin analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-23.

İLETİŞİM ÇALIŞMALARI ALANINDA

GÜNCEL KONULAR VE

AKADEMİK DEĞERLENDİRMELER

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com